

«Адзіны кандыдат — гэта немэтазгодна»

Лявон Баршчэўскі пра будучую прэзыдэнцкую кампанію.

Старонка 4

Эўропа зноў падае руку

Міністры замежных справаў краінаў ЭС прыпынілі на паўгоду візавыя абмежаванні. Невыязнымі застаюцца толькі Шэйман, Паўлічэнка, Сівакоў, Навумаў і прыраўненая да іх Ярмошына.

На сустрэчы ў Люксембургу міністры замежных справаў краінаў ЭС пагадзіліся прыпыніць на паўгоду візавыя абмежаванні, накладзеныя на Аляксандра Лукашэнку і ягоных падначаленых. Такім чынам яны спадзяюцца паспрыць дэмакратызацыі Беларусі.

У сьпісах невыязных засталіся пяцёра чыноўнікаў, якія, на думку эўрапейцаў, могуць быць непасрэдна і найбольш датычныя да зьнікненьня апанэнтаў улады, а таксама фальсыфікацыі выбараў — старшыня ЦВК Лідзія Ярмошына, міністар унутраных справаў Уладзімер Навумаў, былы камандзір брыгады спецназу Дзьмітры Паўлічэнка, былы кіраўнік Рады Бясьпекі Віктар Шэйман, а таксама былы

міністар унутраных справаў Юры Сівакоў.

У першапачатковым сьпісе невыязных было 41 прозьвішча. Апроч Лукашэнкі дазвол на ўезд у Эўрасаюз атрымаюць намесьніца кіраўніка Адміністрацыі прэзыдэнта Наталья Пяткевіч, міністар адукацыі Аляксандар Радзькоў, міністар інфармацыі Ўладзімер Русакевіч, міністар юстыцыі Віктар Галаванаў, старшыня Белтэлерадыёкампаніі Аляксандар Зімоўскі, старшыня Канстытуцыйнага Суду Пётар Міклашэвіч, былы кіраўнік Адміністрацыі прэзыдэнта Генадзь Нявыглас, былы галоўны ідэоляг Алег Праляскоўскі, былы старшыня КДБ Сьцяпан Сухарэнка.

Працяг на старонцы 3.

У НУМАРЫ

Каложа стане як новая

У сьпісе славатасцяў, якія неўзабаве плянуюць адрэстаўраваць у Горадні, зьявілася таксама Барысаглебская царква. Старонка 6.

Трывожныя эсэмэсы з раю

У белліце нешта адбываецца. Ён усё больш нагадвае майстэрню па вырабе выбуховых прыстасаваньняў. Чарговая такая штука — дэбютны раман Аляксея Талстова «Бег». Старонка 7.

Усе сёлетнія Нобэлі

Каму, за што, і навошта гэта трэба. Вынікі Нобэлеўскага тыдня. Старонка 14.

Капуэйра, макулеле, батускада

і іншыя анонсы афішы. Старонка 15.

«Рок-школа». Адборачны канцэрт

27 кастрычніка ў «Гудвіне» (пр. Незалежнасьці, 19) — адборачны канцэрт у праект «Рок-школа». Пачатак а 17.30. Кошт квіткі — усюго 7 тысяч. Т.: (029) 649-08-88

Пра што Вольскаму пісаць песьні?

Яня Кузьменка, праграмістка: «А пра інтэрнэт ён сьпяваў? Пра антывірусы трэба пісаць. Такая зараза — вы не ўяўляеце. Трэба іх выкрыць і ў мастацтве».

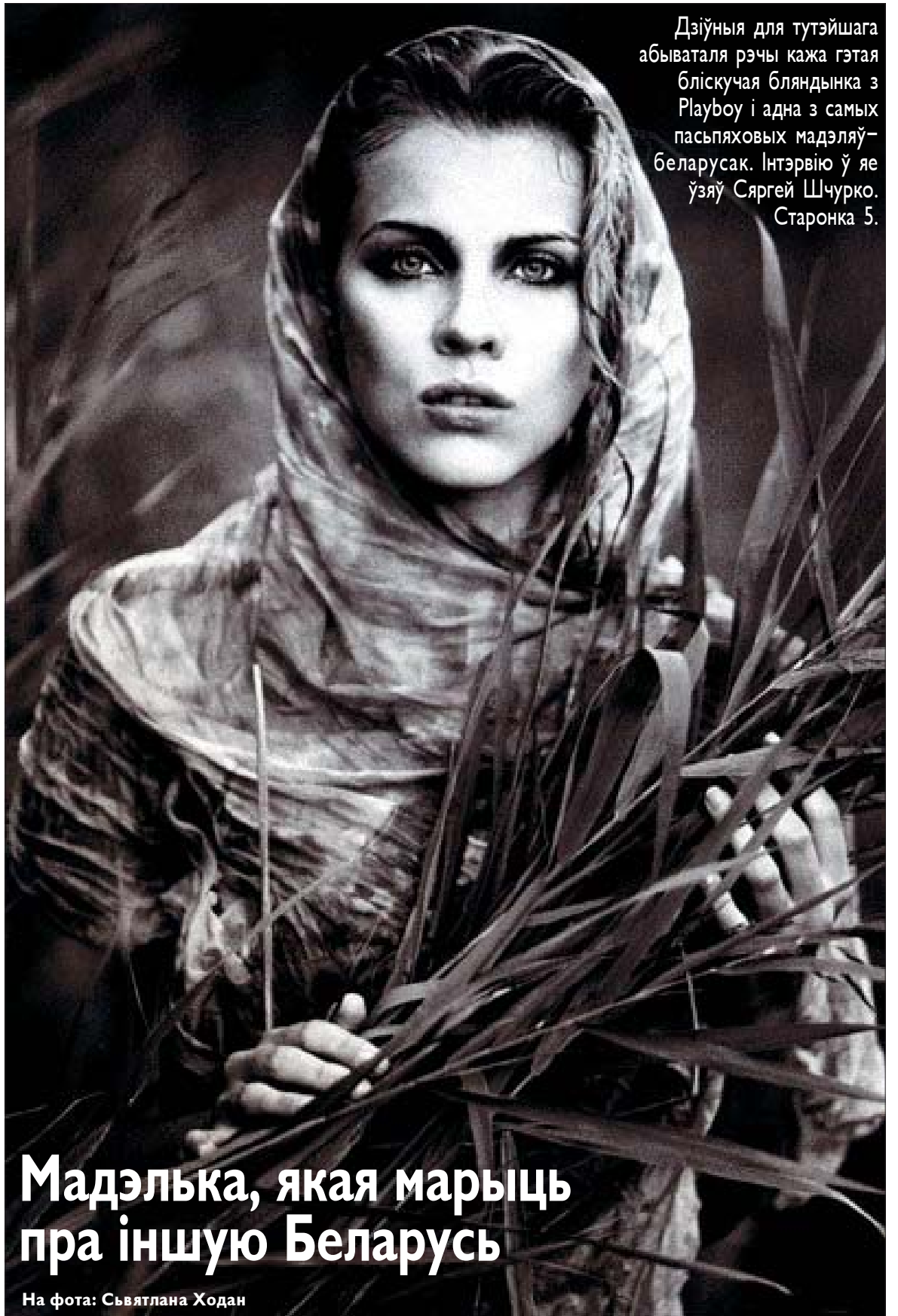
Аляксандар Станішэўскі, прыватны прадпрымальнік: «Адназначна — пра рыбалку».

Іван Сыценюк, журналіст: «Каб зьявілася песня пра напу працу — часам небяспечную. Такая сучасная «Зь «Лейкай» і блякнотам...».

Уладзімер Арлоў, пісьменьнік: «Пра мой улюбёны Полацак».

Адэля Вольская, 10 гадоў: «Пра дзяцей гадоў дзесяці—трынаццаці, вельмі цікавы ўзрост».

Апытваў Павал Касьцюкевіч

Мадэлька, якая марыць пра іншую Беларусь

На фота: Сьвятлана Ходан

Дзіўныя для тутэйшага абываталя рэчы кажа гэтая бліскучая бляндынка з Playboy і адна з самых пасьпяховых мадэляў-беларусак. Інтэрвію ў яе ўзяў Сяргей Шчурко. Старонка 5.

гісторыя ў «НН»

Беларускаму Народнаму Фронту 20 гадоў

Успаміны Алеся Сушы, Уладзімера Арлова, Алеся Марачкіна... 8

Мілан Кундэра пачынаў як даносчык

Як усё было складана 60 гадоў таму... Дакумэнты з архіваў чэскага КГБ раскрываюць невядомыя старонкі гісторыі... 10

Жарчаваньне беларусаў у XX стагодзьдзі

Піша Алег Дзярновіч... 12

А Вы што параіце? Дасылайце нам на адрас а/с 537, Менск, 220050.

АД РЕДАКЦЫІ

«Белсаюздрук» і «Белпошта» па-ранейшаму адмаўляюцца распаўсюджваць «Нашу Ніву»

Рэспубліканскія прадпрыемствы «Белсаюздрук» і «Белпошта» ў чарговы раз адмовіліся распаўсюджваць праз сваю сетку «Нашу Ніву». Письмовыя адмовы на прапанову аб супрацоўніцтве Рэдакцыя атрымала 6 і 8 кастрычніка. «РУП «Белсаюздрук» не плянуе ў найбліжэйшы час распаўсюджваньне газеты «Наша Ніва» праз гандлёвую сетку кіёскаў і крамаў прадпрыемства», — ліканічна паведамляецца ў лісьце за подпісам намесніцы дырэктара прадпрыемства Тацяны Івінскай. Прычыны не ўказваюцца.

«Белпошта» патлумачыла нежаданьне ўключыць «НН» у падпісны каталёг на наступны год «эканамічнай немэтазгоднасьцю». «Паколькі абавязак па ўключэньні друкаванага выданьня ў каталёг не прадугледжаны заканадаўствам, выбар друкаваных выданьняў для фармаваньня каталёгу з мэтай далейшага іх распаўсюду праз падпіску зьяўляецца правам РУП «Белпошта», — гаворыцца ў лісьце за подпісам генэральнага дырэктара прадпрыемства Аляксандры Чарняк.

Гэта ня першы выпадак, калі палітычны ўціск маскіруецца пад «эканамічную немэтазгоднасьць». Зручная для кіраўніцтва краіны пазыцыя: яно нібыта і ня мае дачынення да ўціску незалежных СМІ. Бо, маўляў, кожнае прадпрыемства само вырашае, зь якімі выданьнямі працаваць. Тым больш цяпер, калі з дэмакратызацыяй у сфэры СМІ зьвязваецца адмена візавых санкцыяў супраць чыноўнікаў.

Рэдакцыя будзе і далей дабівацца справядлівасьці, бо адчувае за сабой запlechча чытачоў. Ня можна мірыцца з эканамічнай і палітычнай дыскрымінацыяй незалежных СМІ, гэта міна пад будучыню беларускага грамадзтва. Расказвайце пра «НН» людзям, якія могуць стаць новымі падпісчыкамі.

У нядзелю не адбылася заплянаваная гульня 27-га туру чэмпіянату Беларусі па футболе між «Дарыдай» зь Менскага раёну і мікашэвіцкім «Гранітам».

Такім чынам «мінэральная» дружка выказала свой пратэст дзеянню арбітра ў матчы каманды, а таксама стаўленьню кіраўніцтва фэдэрацыі да клубу.

«Дарыда», якая займае ў чэмпіянаце перадапошнія месца і практычна разьвіталася з надзеяй застацца ў эліце, у апошнім туры прайграла гарадзенскаму «Нёману». Пры гэтым незадаволенасьць «Дарыды» выклікалі дзеянні арбітра Антуана Маёрава. Судзьдзя нібыта паказаў запхат жоўтых і чырвоных карткаў футбалістам «Дарыды», а таксама не залічыў адзін з галоў каманды. Былі пытаньні ў «дарыдаўцаў» да дзеяньняў судзьдзяў і ў другіх матчах.

Каманда звярнулася з адкрытым лістом да кіраўніцтва фэдэрацыі. У звароце патрабавалася перагуляць матч апошняга туру зь «Нёманам». Іначай «Дарыда» пакідала за сабой

Скандал у беларускім футболе: «Дарыда» пратэстуе

права не выходзіць на гульню з «Гранітам». «Хто адкажа перад маладымі гульцамі, якія плакалі ў разьдзявальні празь несправядлівае судзейства? Хто з кіраўніцтва фэдэрацыі панёс адказнасьць за судзейскае бячынства, п'яных арбітраў? Ці прынясе фэдэрацыя выбачэньні ФК «Дарыда»? — эмацыяна адзначалася ў звароце.

У БФФ гэтаму лісту не надалі ўвагі. Ніхто на перамовы з кіраўніцтвам «Дарыды» ня выйшаў. Падобны ўчынак можа пагражаць «мінэральнай» дружыне штрафнымі санкцыямі, аж да выключэньня каманды з вышэйшай лігі.

Тым часам з адкрытым лістом да БФФ выступіў кіраўнік «Дарыды» Ўладзімер Дзялендзік. Ён растлумачыў, чаму быў прададзены менскаму «Дынама» стадыён каманды, а таксама выказаўся на іншыя тэмы.

«У далейшым я буду дапамагаць

спорту, але не хачу працаваць з сёньняшнім кіраўніцтвам БФФ. Заяўляю, што рапэньне не гуляць з «Гранітам» прымала не кіраўніцтва «Дарыды», а самі футбалісты. Ніхто з кіраўніцтва БФФ не сустрэўся з камандай. Дасылаліся пагрозы трэнерам аб спыненні іх спартовай кар'еры. Прыношу ўсёй футбольнай грамадзкасці і аматарам гэтага віду спорту свае выбачэньні. Я буду абараняць свой гонар да канца. Я не развальваю футбол. Гэта фэдэрацыя сваім стаўленьнем адбіла жаданьне ня толькі мне, але і футбалістам разьвіваць беларускі футбол. Многа хочацца сказаць, але лічу, што рабіць гэтага ня варта. Ёсьць прыхільнікі, а ёсьць іншыя...» — адзначае У. Дзялендзік.

Нагадаем, што Беларускаю фэдэрацыю футболу ўзначальвае былы кіраўнік Адміністрацыі прэзыдэнта Генадзь Нывыглас.

ЗП

У Літве перамаглі кансэрватары і акторы

Першае месца занялі кансэрватары з партыі Саюз Айчыны — «Хрысьціянскія дэмакраты». Другою ж стала партыя зорак шоўбізу.

Выбары ў Літве адбываюцца як па партыйных сьпісах, так і па мажарытарнай сыстэме.

Паводле папярэдніх дадзеных, па партыйных сьпісах перамагае партыя «Саюз Айчыны — Хрысьціянскія дэмакраты». Лідэр партыі Андрус Кубілюс з 1999 да 2000 году быў прэм'ер-міністрам Літвы. На сёньняшні дзень Кубілюс зьяўляецца дэпутатам Сейму, уваходзіць у парламенцкую групу «За дэмакратычную Беларусь». У «Саюз Айчыны» ўваходзіць і былы лідэр Народнага Фронту Вітаўтас Ландсбэргіс. Хадэкі набіраюць амаль 20% галасоў выбарцаў.

На другім месцы знаходзіцца Партыя народнага ўзаскрэсьсеньня, якую ўзначальвае 41-гадовы тэлеведоўца Артурас Валінскас. Партыя была створаная толькі вясной сёлета, у яе склад увайшлі вядомыя ў краіне прадстаўнікі шоў-бізнэсу — зоркі тэлебачаньня, акторы, сьпевакі.

Як бачым, такі экспэрымэнт даў плён.

Партыя былога прэзыдэнта Літвы Раландаса Пакасаса «Парадак і справядлівасьць» засталася толькі трэцяй (каля 12%). Менавіта партыю Пакасаса пасьледоўна падтрымлівае Масква. Сам Пакасас рапэньнем суду ня можа займаць ніякіх дзяржаўных пасадаў.

Партыя працы мультымільянера расейскага паходжаньня Віктара Ёспаскіх набірае крыху меней за 10% галасоў. Палітык нейкі час знаходзіўся ў Маскве, дзе і быў арыштаваны ў верасьні 2006 году, але адпушчаны пад заклад. У 2007 годзе Ёспаскіх вярнуўся ў Літву.

Таксама ў парламэнт трапляюць сацыял-дэмакраты яшчэ аднаго былога прэзыдэнта краіны Альгірдаса Бразаўскаса і дзейнага прэм'ера Гедымінаса Кіркіласа (блізу 12%) і дзьве дробныя лібэраляў (крыху больш за 5%). Нечакана не трапляе ў Сейм Саюз сялянаў Казімеры Пруске. Не дабрала крыху да 5% і Выбарчая акцыя паліякаў Літвы.

Пакуль цяжка меркаваць, хто складзе ўрадавую кааліцыю, але правыя, антырасейскія партыі ўзялі ўліўлены верх.

Зьміцер Панкавец

СЬЦІСЛА

Мясьніковіча цягне да азэраў

Прыярытэтай для будаўніцтва АЭС у Беларусі застаецца Астравецкая пляцоўка (Гарадзенская вобласць). Пра гэта заявіў старшыня прэзыдыюму НАНБ Міхаіл Мясьніковіч. Другой па прыярытэтнасьці зьяўляецца Краснапаліцкая (Чавускі раён), трэцяй — Кукушынаўская пляцоўка (Шклоўскі раён). Старшыня прэзыдыюму НАНБ патлумачыў, што Астравецкая пляцоўка найбольш выгадная «ў пытаньнях супраціўленьня грунтоў».

Зноў вінавацяць у пастаўках зброі

Беларусь фігуруе ў сьпісе краін, якія ажыццяўляюць пастаўкі зброі ў ваюючы Судан. Сьпіс складзены праваабарончай арганізацыяй Human Rights First. Яшчэ ў 2004 г. ААН наклала забарону на продаж зброі краіне ў сувязі з вайсковымі дзеяньнямі ў Дарфуры. Сярод краін-пастаўшчыкоў зброі ў рэгіён фігуруюць Расея, Іран, Кітай, Індыя, Кіпр, Кенія, Саудаўская Аравія, Славакія, Гішпанія і Турцыя.

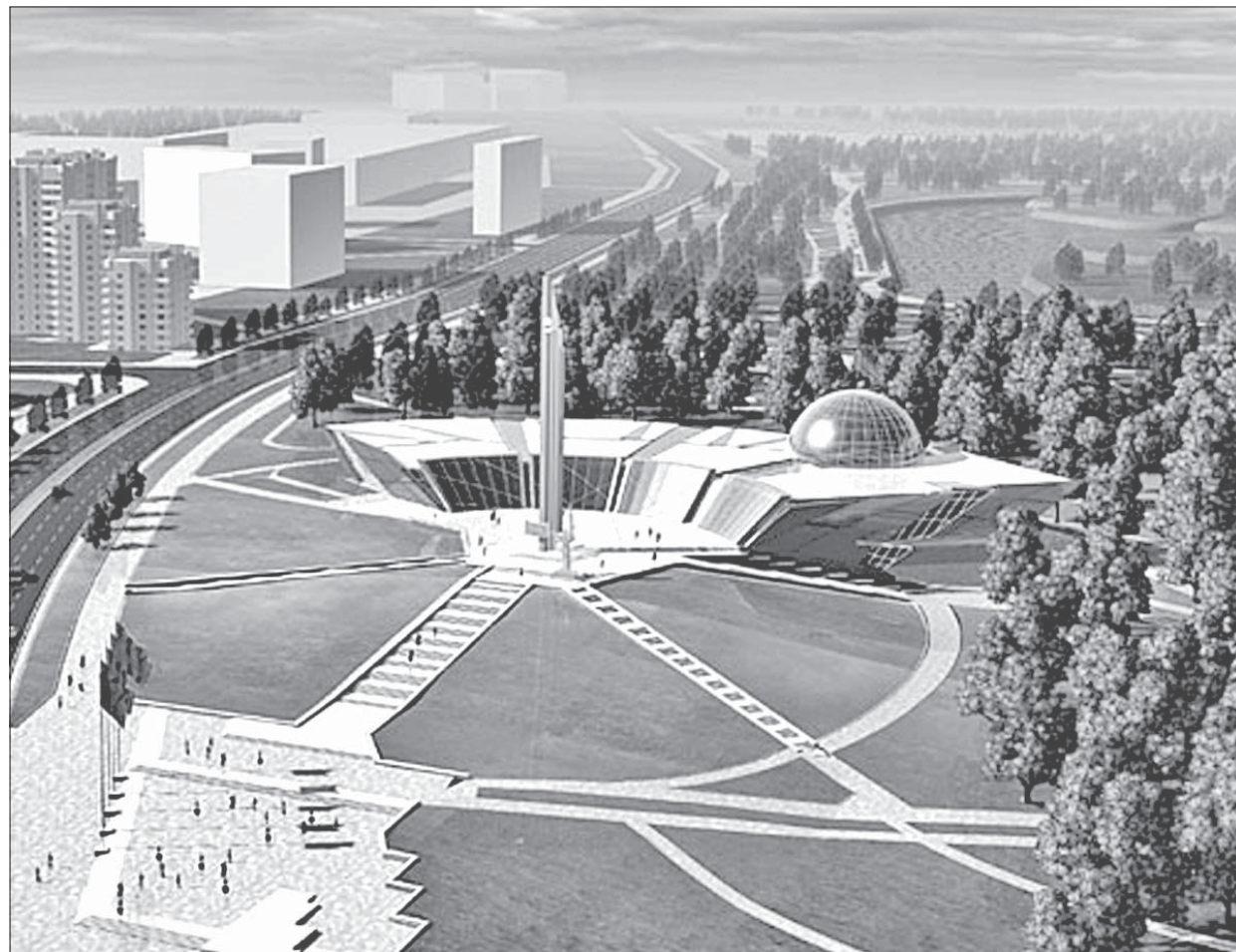
Пачалі прадаваць білеты на матч БАТЭ — «Зэніт»

Білеты на матч чацьвертага туру групавага турніру Лігі чэмпіёнаў БАТЭ — «Зэніт», які адбудзецца 5 лістапада на стадыёне «Дынама», паступілі ў продаж у касы барысаўскага стадыёну і менскага «Дынама». Касы адчыняцца сынхронна — а 11.00. Цана білетаў: 10, 30 і 50 тысяч рублёў.

Памёр Пётра Явіч

На 91-м годзе жыцьця 14 кастрычніка ў Віцебску памёр найстарэйшы ў горадзе жывалісец Пётра Явіч — вучань Юр'я Гэна. П.Явіч нарадзіўся ў 1918 г. у Вуторшчыне, у дзяцістве разам з бацькамі пераехаў у Віцебск.

ЗП; БелаПАН, Прэс-служба БАТЭ, Заўтра тваёй краіны

Падвесьць самалёты

Так будзе выглядаць новы Музей вайны. Яго маюць збудаваць за стэлай гораду-герою, што на праспэктце Машэрава. На месцы старога паўстанне 35-павярховы гатэль «Кэмпінскі» ў стылі хай-тэк. Новы музей выглядае звыкла гігантаманскім. У сярэдзіне яго маюць падвесьці сапраўдныя самалёты і паставіць танкі. Няясна, ці мануэнтальнае вырашэньне ўдасца дапамацаць да функцыянальных задачай музэйнае прасторы. Творцы канцэпцыі — гэта Віктар Крамарэнка і галоўны архітэктар Менску Віктар Нікіцін — натхніліся вобразам салюту. Шкада, што ў рамках праекту яго разбудовы маюць сьсячы частку парку над Камсамольскім возерам, а другую — акультурыць. Больш пра музей можна прачытаць у жывым часопісе darruss.livejournal.com.

Эўропа зноў падае руку

Працяг са старонкі 1.

Санкцыі супраць большасці з іх былі ўведзеныя ў красавіку 2006 году, адразу пасля прэзідэнцкіх выбараў і арыштаў Плошчы.

Тым часам фінансавыя санкцыі супраць А.Лукашэнкі і ягоных найбліжэйшых чыноўнікаў застаюцца ў сіле. У 2006 г. Эўрасаюз паставіў замарозіць рахункі і маёмасць А.Лукашэнкі і некалькіх дзясяткаў чыноўнікаў з яго нага атачэння на тэрыторыі ўсіх краін ЭС.

«Беларускі народ стаіць перад гістарычным выбарам: рухацца ў кірунку дэмакратыі і незалежнасці альбо ў кірунку палітычнай стагнацці», — зазначыла эўракамісарка па замежных сувязях і палітыцы добрасуседства Бэніта Ферэра-Вальднэр пасля сустрэчы з міністрам замежных спраў Беларусі Сяргеем Мартынавым. Зрэшты, Ферэра-Вальднэр заявіла, што не пачула намераў беларускага кіраўніцтва палепшыць сытуацыю.

10 кастрычніка намеснік

Ярмошына загаварыла пра біблейныя грахі

Старшыня Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэфэрэндумаў Лідзія Ярмошына лічыць «несправядлівым і няправільным» рашэнне Эўрасаюзу пакінуць яе ў спісе неўязных.

«Паўгоду — гэта надта малы тэрмін, каб можна было гаварыць аб рэальным пацяпленні. Гэта ў пэўным пляне крыху зневажальнае паслабленне», — заявіла Л.Ярмошына.

Кіраўнік ЦВК паведаміла, што будзе працягваць працаваць гэтак жа, як працавала дагэтуль. «Я думаю, няўдзячнасць — гэта адзін з біблейскіх заганаў», — заўважыла Л.Ярмошына. Паводле яе словаў, рашэнне ЭС — «дэманстрацыя той самай няўдзячнасці».

БелаПАН

.....
міністра замежных спраў Беларусі Валер Варанецкі заявіў журналістам пра тое, што краіна «чакае зняцця ўсіх санкцый на абмежаванне супрацоўніцтва з

Міністры замежных спраў Беларусі і Фінляндыі — прадукты дыяметральных розных палітычных сыстэмаў.

ЭС», а таксама мае намер пачаць перамовы аб зніжэнні памеру консульскага збору за шэнгенскія візы для беларусаў.

У рамках пасяджэння ў Люксембургу прайшлі таксама перамовы кіраўніка беларускага замежнапалітычнага ведамства Сяргея Мартынава з кіраўніком МЗС Францыі Бэрнарам Кушнэрам і вярхоўным прадстаўніком ЭС па замежнай палітыцы і бяспекцы Хаўерам Саланам. Бліжэйшым часам у Беларусь накіруецца місія ЭС для раз'яснення палітычных і эканамічных стасункаў, паведаміў Хаўер Салана па выніках сустрэчы з Сяргеем Мартынавым. «Місія мае на мэце ацаніць, як мы можам развіваць стасункі з Беларуссю», — сказаў эўрапейскі дыпламат.

Пэўная адліга ў адносінах пачалася ў жніўні, калі Беларусь вызваліла трох апошніх палітвязняў і ўхілілася ад падтрымкі Расеі ў прызнанні незалежнасці сепаратысцкіх грузінскіх рэгіёнаў Паўднёвай Асэтыі і Абхазіі.

Раней паведамлялася, што некаторыя дзяржавы хацелі пакінуць забарону на ўезд на тэрыторыю ЭС для Лукашэнкі. У прыватнасці, супраць таго, каб зняць

санкцыі асабіста з А.Лукашэнкі, выступалі Галандыя, Швэцыя і Партугалія.

Дыпламаты ЭС спадзяюцца, што адмена санкцый паспрыяе дэмакратызацыі Беларусі. Што бела-

рускія чыноўнікі, атрымаўшы магчымасць кантактаў, стануць набірацца эўрапейскім духам і эўрапейскімі жаданнямі.

Мікола Бугай, ЗП; інф. БелаПАН, радыё «Свабода»

Зянон Пазыняк: Рашэнне Эўрасаюзу — правільнае

Старшыня Кансэрватыўна-Хрысціянскай партыі БНФ Зянон Пазыняк лічыць, што прыпыніўшы санкцыі супраць Беларусі, Рада міністраў ЭС прыняла правільнае рашэнне: «Санкцыі заганыюць намэнклятуру ў Расею. Нам гэта нявыгадна».

Паводле Пазыняка, наступнымі крокамі Эўрасаюзу павінна быць адмена эканамічных санкцыяў і спрашчэнне працэдур атрымання шэнгенскіх візаў для грамадзянаў Беларусі: «Народ тут абсалютна невінаваты, ён абсалютна ні пры чым. Тым часам ЭС выбудаваў «жалезную заслонку»: вельмі дарагія візы для беларусаў, іх вельмі цяжка атрымаць. Увогуле ўся гэтая дэмакратыя й правы чалавека, пра якія кажа Эўрасаюз — у гэтай дэмакратыі няма месца для беларускага народу. Наступная задача — знайсці гэтае месца. Беларускаму народу трэба яго культура, незалежнасць, мова, спадчына. У той час, калі ўсё гэта вынішчаецца рэжымам, пра гэта ні гучыць ані слова».

Зянон Пазыняк не спадзяецца, што адмена санкцыяў супраць чыноўнікаў прынесе імгненны вынік, але, паводле яго, гэта можа паспрыяць змене інтарэсаў кіроўнай намэнклятуры, больш шчыльнай супрацы з Эўропай.

Польскае радыё для замежжа

Хутка такую карціну змогуць пабачыць і ў Эўропе. На саміт СНД у Бішкек А.Лукашэнка ўзяў сына Колю, хоць гэта прарэчыць дыпламатычнаму пратаколу. Кіргіскія чыноўнікі былі ашараняны, калі з самалёта спусьціліся два Лукашэнкі.

Табу знятае

Галоўнае пытаньне: ці сапраўды будзе нейкі плён ад новага падыходу заходнікаў? Піша Аляксандар Класкоўскі.

Эўрасаюз прыпыніў візавыя санкцыі ў дачыненні да Лукашэнкі і «некаторых ягоных набліжаных», паведамляе France Press. У чорным спісе засталіся толькі чацьвёра фігурантаў мэмарандуму Пургурыдэса ды кіраўніца Цэнтравыбаркаму.

Гэты крок Эўропы выкліча трыюmf у кіроўнай вярхоўцы. Прагматычны чыньнік, да якога так доўга апэлявалі беларускія ўлады, узяў верх у Брусэлі.

Гэты крок спародзіць рэзкую крытыку з

боку беларускай палітычнай апазыцыі. Калі вынесці за дужкі вызваленне вязняў, то беларускі афіцыйны лідэр не саступіў заходнікам ні каліва — і дамогся свайго.

Гэты крок можа дадаць пэсымізму нашай грамадзянскай супольнасці. Бо надта многія перакананыя: з боку Менску ў дачыненні з Брусэлем усё абмяжуецца «кідалавам».

Зрэшты, шэраг незалежных экспертаў лічаць, што Эўропа абрала рэалістычны шлях. Калі не працуюць сцэнары каларовых рэвалюцый, мо спрацуе мэтад ціхае сапы? Галоўнае пытаньне: ці сапраўды будзе нейкі плён ад новага падыходу заходнікаў? Ці спрацуе тая «дарожная карта»?

Мы ня ведаем зместу кулюарных размоваў міністра Мартынава ў Люксембургу. І потым, калі нават ён нешта паабячае, дык дзе гарантыі, што беларуская кіроўная вярхоўка выканае абяцанні?

У тутэйшага начальства — агромністы досвед вешання локшыны на вушы Маскве пад маркай «братняй інтэграцыі». Цяпер можа распачацца такая ж гумавая «эўраінтэграцыя».

Карацей, пакуль выглядае на тое, што Эўропа доўжыць эксперымэнт з мізэрнымі шанцамі на поспех. Але хто прапануе цудадзейную стратэгію?

На фоне таго, што Эўрасаюз называў мінулыя выбары тэстам і зьвязваў перспэктывы размарожвання стасункаў менавіта з іх вынікамі, гэты шырокі жэст выглядае алягізмам, лічыць палітолаг Валер Карбалевіч. Зь яго словаў, адзінае тлумачэнне — геапалітычны інтарэс ЭС.

На думку палітолага Андрэя Фёдарова, Эўропа зараз мусіць выбіраць паміж дрэнным і вельмі дрэнным. Ён лічыць, што ў геапалітычным змаганні з Масквой за ўплыў на Беларусь Захаду варта было б пайсці і на эканамічную падтрымку.

Ну а калі Лукашэнка, атрымаўшы жаданае ад Эўрасаюзу, празь нейкі час, напрыклад, згодзіцца прызнаць Паўднёвую Асэтыю ды Абхазію? Што тады рабіць брусэльскім стратэгам? Зноў будаваць слоўныя канструкцыі зь «нягледзячы на...». І колькі такіх «нягледзячы на...» спатрэбіцца Эўропе, каб зразумець, што Менск яе банальна «разводзіць»?

Так ці іначай, Эўропа вырашыла зрабіць эфэктны ход канём. Брусэль спрабуе згуляць у геапалітычныя шахматы. Але ж вядома, што каронны ход беларускай улады — дошкай па галаве.

Крызіс крочыць па плянэце

Літоўскія банкі рэзка ўзнялі працэнт, пад які выдаюцца крэдыты. Германія вылучае 400 млрд эўра на ўратаваньне банкаўскай сыстэмы. А ў Расіі зноў зачынілася біржа, і Пуцін абячае дапамогу кампаніям, стратэгічна важным для краіны або асобных рэгіёнаў. Піша Барыс Тумар.

Фінансавы крызіс, што скуль сьвет, вымусіў літоўскія банкі зрабіць умовы крэдытаваньня больш жорсткімі. Падняліся працэнтавыя стаўкі, купцы мусяць рабіць большы пачатковы ўнёсак. Праўда, да беларускіх працэнтаў — на сёньня гэта прыкладна 15 у валюце і 18 у рублях — літоўскім банкам яшчэ далёка. Усё ж жыхары Літвы, якія мелі, напрыклад, палепшыць свае

жыльлёвыя ўмовы, крызіс адчулі.

Кватэры пры гэтым патаньнелі, варты зазначыць. Тэя самыя тэндэнцыі зачалі ў краіну. Нерухомасьць у рэгіёнах тут патаньнела ўжо на 20—30%. Але ў Кіеве цэны трымаюцца.

Стала вядома, што ўрад Нямецчыны ў мэтах стабілізацыі фінансавай сыстэмы надасць банкам ФРГ каля €400 млрд. Пакет дапамогі

грунтуецца на эўрасаюзаўскім рашэньні.

Брытанія падтрымае свае банкі на \$69 млрд. Урад выкупіць значныя пакеты акцый Каралеўскага банку Шатляндыі, Lloyds TSB, Barclays і HBOS. Першы і апошні будуць практычна нацыяналізаваныя. Рынкі зрагавалі на ўмяшальніцтва дзяржаваў пазытыўна: у панядзелак упершыню за доўгі час распачаўся рост каціровак.

Толькі ў Расіі ў панядзелак адбылося адваротнае, біржа зноў зачынілася — за першую гадзіну таргоў акцыі ўпалі на 6%. Падлічана, што расейскія навасьпечаныя алігархі страцілі ўжо 55% капіталізацыі сваіх прадпрыемстваў. Прэм'ер Пуцін паабяцаў дапамогу кампаніям, але ня ўсім, а толькі стратэгічна важным для краіны або асобных рэгіёнаў. Раней

працу прыпынілі КамАЗ, ГАЗ і частка мэталюргічных вытворчасцяў. Прычына — рэзкае падзеньне попыту.

Асабліва цяжка становішча Ісьляндыі, Пакістану і Украіны. Над гэтымі дзяржавамі нависла пагроза дэфолту. Каб згасіць паніку на ўнутраным рынку, у панядзелак Нацыянальны банк Украіны сваім рашэньнем абмежаваў ліквіднасьць банкаўскіх дэпазытаў. Згодна з рашэньнем, банкі павінны выдаць дэпазытаў, раней часу, пазначанага ва ўмове. Абмежаваньні не датычаць дзяржаўных аблігацый, апэрацый на банкаўскім рынку і дэпазытаў, час выдачы якіх паводле ўмовы надышоў. Адначасова Нацбанк Украіны ўвёў гранічныя вілкі абменнага курсу валютаў у межах плюс-мінус 5% ад афіцыйнага курсу.

Украіна перажывае цяжкія эканамічныя часы. Зьнізіліся продажы асноўнага экспартнага тавару: сталі. Адначасова пагоршылася фінансавая становішча шэрагу банкаў, што прывяло да ўзынкіньня панічных настрояў укладчыкаў. Цьвёрда трымаецца пакуль эканоміка Польшчы. Акрамя невялікага зьніжэньня тэмпаў росту, іншых нэгатыўных зьяваў яна не паказвае.

Што да Беларусі, то яе эканоміка, залежная ад расійскіх датацый, заўважыць праблемы толькі ў выпадку істотнага падзеньня цэнаў на нафту, калі крызіс вычарпае золатавалютныя запасы Расіі.

Пакуль расейскія рэзэрвы зьнізіліся толькі на 5% (беларускія за верасень — на 10%), і пакуль няма падставаў чакаць рэзкага пагаршэньня сытуацыі.

Лявон Баршчэўскі: Адзіны кандыдат — гэта немэтазгодна

Лідэр Партыі БНФ дзеліцца сваімі думкамі наконт наступнай прэзыдэнцкай кампаніі.

«Наша Ніва»: Што мусяць рабіць апазыцыя падчас наступных прэзыдэнцкіх выбараў? Удзельнічаць ці байкатаваць?

Лявон Баршчэўскі: Прэзыдэнцкія выбары — гэта сытуацыя рэальнай зьмены ўлады. Трэба, безумоўна, да гэтай кампаніі рыхтавацца паўнаватарна. Але, як на мой погляд, безь мінімальнага зьменаў у заканадаўстве сэнс удзелу такіх выбарах можа прапаць.

Парлямэнцкія выбары гэта чарговы раз пацвердзілі. Прычым зьмены патрэбныя ня толькі ў практыцы, але і ў заканадаўстве — адмена датэрміновага галасаваньня і дапушчэньне прадстаўнікоў усіх кандыдатаў у выбарчы камісіі ўсіх узроўняў. Канечне, было б добра і празрыстыя скрынкі, але гэта ня так важна. Пры невырашэньні двух першых пунктаў сапраўды можна задумацца пра байкот.

«НН»: Што будзе новага ў тактыцы апазыцыі падчас гэтых выбараў?

ЛБ: Я ўжо сёньня бачу, што аднаго кандыдата дакладна ня будзе. Будзе найменей два — умоўна кажучы, ад правага флянгу і ад левага. Трэба мабілізаваць ня толькі свой электарат на выбары.

У нас 25% грамадзян пастаянна галасуе за апазыцыю, хто б ад яе не ішоў. Але 25 адсоткамі не выйграюцца выбары.

Трэба пастарацца сабраць людзей з левага флянгу (магчыма, адкалоць частку пэнсіянэраў), а з другога боку — кансалідаваць досыць разрозненыя правы флянг. У суме можна было б нанесці паразу сёньняшняму кіраўніку, што

галоўнае, а не выйграць у першым туры. Зрэшты, гэта так бачыцца сёньня, як будзе складвацца праз два гады, цяжка сказаць.

«НН»: Дык Вы аспрэчваеце магчымаць, што апазыцыя можа пайсьці на выбары з адзіным кандыдатам?

ЛБ: Гэта ня толькі немагчыма, але і не мэтазгодна. З адзіным кандыдатам мы ня зможам выйсьці за межы антылукашэнкаўскага электарату. Трэба ж прапаноўваць нешта станоўчае. Калі ў межах АДС спрабуюць напісаць агульную праграму, то гэта выходзіць абсалютна невыразна і няясна. Яна пішацца, каб не пакрыўдзіць камуністаў, каб не пакрыўдзіць БНФ. І выходзіць невядома што. Клясычны прыклад — пасланьне АДС народу падчас парлямэнцкіх выбараў. Яно добра на-

З адзіным кандыдатам мы ня зможам выйсьці за межы антылукашэнкаўскага электарату.

пісанае, але не чапляе. Прапаноўваюць кантроль за ўладай, а людзі ня вераць, што можна ажыцьцявіць кантроль за гэтай уладай, бо няма мэханізму. І гэта праблема.

«НН»: А зь якім пасланьнем трэба ісьці да людзей?

ЛБ: Трэба зьвярнуцца да канкрэтнага чалавека. Гэта можа быць нешта кіпталту «Беларус, павер у свае сілы». Сёньня велізарныя ваганьні сярод людзей. Сацыялігі паказваюць, што за апошнія паўтара месяца раптам вырасла колькасць прыхільнікаў інтэграцыі з Расеяй. Прычым вырасла працэнтаў на 15. Праз

пару месяцаў можна чакаць чарговы газавы канфлікт, і лічба гэтая ўпадзе. Ад чаго гэта? Бо многія беларусы толкам яшчэ не ўсьведамляюць, чаго яны хочудь. І лічаць, што ад іх нічога не залежыць. Нам трэба пераконваць, што ад іх нешта залежыць, што яны не павінны баіцца быць самімі сабой. Ну гэта ўсё яшчэ трэба сфармуляваць у больш прыватным выглядзе.

«НН»: Вы кажаце больш пра нейкія абстрактныя рэчы. А як скарыстоўваць сацыяльныя, эканамічныя чыньнікі?

ЛБ: Безумоўна, бяз гэўнага эканамічнага спаду выбары ў сёньняшняй улады выйграць немагчыма. У залежнасьці ад маштабаў і крыніцы гэтага спаду можна будзе фармаляваць канкрэтныя лезунгі. Тут можа быць шэраг прычынаў — і глянцальны фінансавы крызіс, і нерэфармаваньне беларускай эканомікі. Гэта залежыць ад таго, што найбольш ударыць па людзях. А будзе біць, і праблемы эканамічны будучы абстрацтва. Я не лібэрал па натуре, але лічу, што ў нас толькі эканамічныя стрэсы могуць мабілізаваць людзей.

«НН»: Ці не падаецца Вам, што апошнім часам адбываецца перафармаваньне электаральнай базы апазыцыі? Як можна скарыстоўваць гэтую сытуацыю?

ЛБ: Ведаецца, усё гэта вельмі хістка. Мы зьбіралі подпісы за кандыдатаў у канцы ліпеня — пачатку жніўня. Многія пэнсіянэры на самрэч расьлісваліся за кандыдатаў ад БНФ. Потым жа высветлілася, што ўладзе ў значнай ступені атрымалася мабілізаваць гэтых людзей зноў за сябе. Чаму? Бо пэнсіі былі падняты фактычна ў жніўні, але людзі рэальна іх атрымалі толькі ў верасні. Пакуль мы не пераканаем больш актыўную частку насельніцтва,

што ад іх нешта залежыць, зьменаў ня будзе.

«НН»: Што можна супрацьпаставіць звычцы людзей ісьці на датэрміновае галасаваньне?

ЛБ: Па маім візуальным назіраньнях такая звычайка прысутнічае толькі ў найбольш сталых выбарцаў, але яны ня большасць. У нас любяць гаварыць, што апазыцыя ў краіне нікчэмная. Такі тэзіс, на жаль, прапагандаецца і прымаецца на Захадзе. Калі нават узьць афіцыйныя вынікі за кандыдатаў ад БНФ на гэтых выбарах, то сярэдняя лічба ў раёне 12—13%. То бок, калі б выбары былі па партыйных сьпісах, то Партыя БНФ самастойна б праходзіла ў парлямэнт. Чаго ня можа дамагчыся СПС у Расеі. Нават у такіх антыдэмакратычных умовах у нас ёсьць свая электаральная база.

Я абсалютна перакананы, што Іван Шэга ў Слоніме выйграў выбары, гэта жалезна. І яшчэ некалькі чалавек былі блізка да выйгрышу.

«НН»: Калі Вы кажаце пра двух кандыдатаў, то якім чынам можа быць вызначаны кандыдат ад правага флянгу?

ЛБ: Я думаю, што гэта павінна быць справа беларусаў, а ня нейкіх дзяржаў у аналітычных цэнтрах у замежжы. Гэта мусяць быць той, хто найлепш праявіць свае кансалідацыйныя якасьці. Пачынаючы ад 2001 году, на жаль, вырашальным аказваўся голас не беларусаў знутры, а замежнікаў. Ня хочацца, каб гэта чарговы раз паўтарылася.

«НН»: Як ідуць справы з вылучэньнем фронтоваўскага кандыдата?

ЛБ: Прапэс ідзе. Але, відаць, будзе падоўжаны яшчэ на месяц. Наколькі ведаю, то толькі менская арганізацыя пасыпела правесці сход, дзе былі названыя чатыры прозьвішчы — Баршчэўскі, Садоўскі, Вячорка і Заблоцкі. Перакананы, што будучы новыя прозьвішчы.

«НН»: Дык Вы гатовы ісьці на выбары?

ЛБ: Я па сваёй сутнасьці змагар. Калі ўдасца знайсьці адпаведныя рэсурсы, то я пакажу, як трэба змагацца на выбарах.

Гутарыў Зьміцер Панкванец

«Советская Белоруссия»: Маладафронтаўцы — будучая эліта краіны

«Советская Белоруссия» зьямысціла артыкул, прысьвечаны расколу ў незарэгістраванай арганізацыі «Малады фронт».

Дзеянні сяброў незарэгістраванай арганізацыі аўтар артыкула «Малады старэчы» Яўген Гармаш абгрунтоўвае іх маладосьцю.

Маўляў, хто з нас у маладосці не пратэставаў. І прыводзіць у прыклад былога кіраўніка МЗС Нямецчыны Ёшкы Фішэра, які таксама некалі быў «рэвалюцыянэрам».

«Беларусь сёгодня» адгукнулася на апошнія падзеі вакол кіраўніцтва незарэгістраванага «Маладога фронту». Артыкул «Малады старэчы» пачынаецца з паблажлівага тлумачэньня паводзінаў сяброў незарэгістраванай арганізацыі.

Паводле аўтара артыкула, усё тлумачыцца ўзрастам «маладафронтаўцаў». Маўляў, маладыя яны яшчэ, а хто з нас у маладосці не пратэставаў.

Тут жа праводзіцца паралель з бурлівымі 70—80—мі гадамі XX стагодзьдзя.

«Тыя, хто ў 17—гадовым узросьце кідаў цагліны, «абараняючы» Сарбону, і патрабаваў на плошчах Заходняга Бэрліну неадкладнага

выкараненьня «буржуазнага ладу», празь дзесяцігодзьдзі ператварыліся ў добрапрыстойных буржуа, узначалілі банкі і салідныя міністэрствы, што гарой стаяць акурат на абароне гэтага самага «буржуазнага ладу».

Да прозьвішча Ёшкі Фішэра ды іншых знакамітых «рэвалюцыянэраў» 1970—1980—х гадоў можна дадаць яшчэ сорок саракоў

пасьпяховых прозьвішчаў (...)

Напэўна, і актывісты «Маладога фронту» перашалеюць, пасталеюць, зразумеюць што-кольвек у жыцьці і самі будуць з добрай усьмешкай узгадваць сваю «баявую маладосць».

Але няхай чыгача не падманвае адносна міралюбівы тон пачатку артыкула. Далей — усё як звычайна...

Сямён Печанко

Мадэлька, якая марыць пра іншую Беларусь

Святлана Ходан прыляцела ў Менск на наступны дзень пасля выбараў. І паскардзілася на тое, што раней выбрацца не ўдалося: «Іначай абавязкова пайшла б на Кастрычніцкую плошчу». Дзіўныя для тутэйшага абыватэля рэчы кажа гэтая бліскучая бляндынка з Playboy і адна з самых паспяховых мадэляў зь беларускім пашпартамі. Інтэрвію ў яе ўзяў Сяргей Шчурко для gazetaby.com.

Навошта майдан таму, у каго і так усё добра, а настальгія па Радзіме вызначаецца выключна колькасцю гадзінаў лёту да аэрапорту «Менск-2»? Таго самага, выяжджаючы з якога бачыш вылізны бігборд з выявай аголенай Святланы. Пакуль гэта не знакамітыя здымкі «дзяўчыны месяца» з красавіцкага нумару Playboy, але наша «Мілавіца» падбіраецца да яе ўсё бліжэй. Засталося толькі пазбавіцца ад карункавай бялізны, хаця тады гэта будзе рэклама ўжо зусім іншага брэнду...

«А я моцна не перажываю, калі нейкі патэнцыйны кантракт сыходзіць ад мяне. Проста няма часу на гэта. Насамрэч працы шмат і трэба толькі выбіраць тое, што табе падабаецца больш», — кажа Сьвета, і я ня чуў ні ценю рысоўкі ў яе словах. Мы сядзім у адной з ціхіх менскіх рэстаранаў і згадваем той час, калі яна пакінула родны горад і накіравалася заваёўваць Маскву...

— Два гады таму я зразумела, што ў жыцці трэба штосьці кардынальна мяняць. Менск валодае магчымасцю спыняць час. Я ня бачыла тут аніякіх перспектываў. І хаця Масква палыхала поўнай неведомасцю, не сумнявалася, што ехаць трэба было менавіта туды.

— Здымная кватэра, жыццё з іншымі мадэлямі, цяжкасці ўсялякія на пачатку, адсутнасць працы...

— Акурат так. Яшчэ па доме сумавала. Але я ведала, што ўсё будзе добра. Я заўсёды аптымістычна гляджу на жыццё.

— А крэндзель багатага нельга было знайсці для хутчэйшага развязання матэрыяльных праблемаў?

— Крэндзель у мяне калісьці ўжо быў у Менску. Так што досвед мела і зразумела, што ўсяго ў жыцці трэба дасягаць самай.

Масква, дарэчы, і сапраўды сылязям ня верыць. У мяне была праблема ў першай агенцыі — дырэктар не жадаў аддаваць грошы за працу. Груба кажучы, збіраўся «кінуць», як гэта адбываецца ў адносінах да многіх правільных дзяўчатак. Ну што яны могуць зрабіць?

— А што зрабіла ты?

— Проста зразумела, што калі саступлю, то ўпаду ва ўласных вачох. Знайшла аргументы...

З агенцыі я сышла, але грошы мне вярнулі. На жаль, такія рэчы ў нашым бізнэсе на кожным кроку. Усялякага бруду хапае...

— Хм.

— Ты, напэўна, хочаш пачуць пра ўсялякія непрыстойныя прапановы?

— Заўваж, ня я пра гэта пачаў казаць...

— Але ў мяне іх не было. Чаму? Ведаеш, калі дзяўчына ўпершыню прыходзіць у агенцыю, мэнэджары назіраюць, як яна сябе паводзіць, які характар мае... У прынцыпе, па чалавеку адразу відаць. І таму кагосьці могуць запрасіць потым адпачыць на мора ці яшчэ куды. Але мяне ня звалі. І дзякаваць Богу...

— Грошай, значыць, па-лёгкаму рубіць не ўдавалася...

— Я добра зарабляю сама і мне нічога ні ад кога ня трэба. Акрамя таго, я веру ў матэрыялізацыю жаданняў і лішнім доказам таму стаў дзень, калі раздаўся званок з часопісу Playboy. У мяне не было там знаёмых, я не праходзіла ніякіх спецыяльных кастынгаў. Проста ў часопісе ўбачылі мае фатаздымкі, і яны ўсім спадабаліся. А пасля здымкаў у Playboy пра мяне пачалі казаць і прапановы пасыпаліся з падвоенай сілай.

Калі прыходжу на які-небудзь кастынг, то прозвішча Ходан ужо многім вядомае. Усе чамусьці думваюць, што ў мяне нямецкае прозвішча, але я тлумачу, што карані ў яго беларускія, і пад Менскам ёсць нават цэлая вёска, дзе жывуць адныя Ходаны, і адтуль у мяне багата сваякоў.

— Падаецца, што здымкі дзяўчыны зь вясковымі сваякамі сталіся аднымі з самых шчырых у гісторыі расейскага Playboy...

— Ну так, калі я разгарнула часопіс, то першае пачуццё было як шок. Асабліва калі ўявіла, якая вялікая колькасць людзей усё гэта ўбачыць. Насамрэч падчас фатасесіі я не хвалювалася з гэтай нагоды. Чамусьці... Потым толькі ўсё закіпела...

— Што сказалі бацькі?

— А яны часопісу нават ня бачылі. Маці жыве ў Швэцыі, інфармацыя, канечне, прасачылася, але я яе супакоіла: маўляў, здымкі былі ў купальніку.

А тата — мянчук...

— Ну далей можаш не працягваць. Зразумела, што Playboy для нашага горада велічыня недасяжная і нават інфармацыя пра яго далей за Смаленск не ідзе...

— Ды ты проста ня даў дагаварыць! Мой тата не чытае глянцавых часопісаў. Хаця самаіронія ўласціва беларусам. Мы наагул, як мне здаецца, недаацэненыя нацыя. У нас ёсць свой твар...

— ... і мы яго добра ведаем!

— Ну вось ізноў пачынаеш... Ведаеш, што ў мяне многія прадстаўнікі расейскага шоу-бізнэсу пытаюць: «А ты, напэўна, не масквічка, так?» — «Так, я з Беларусі» — «Ну мы так і падумалі...» Тамтэйшыя дзяўчаткі могуць быць рэзкаватымі, нахабнымі, грубымі. Ды ўся Масква, у прынцыпе, такая. А вось мы мяккія і добрыя. Вельмі таварыскія.

Хаця жыццё ў Маскве само прымушае цябе рабіць больш жорсткай. На кожным кроку можа чакаць які-небудзь падман ці падвох. Мадэлям заўсёды трэба правяраць дамовы, якія яны падпісваюць.

— Гавораць, ты яшчэ і ў кіно зьяляся...

— Так, у Сяргея Гінзбурга ў фільме «Сьцерава».

— У галоўнай ролі?

— Калі б... (сьмяецца). Ролі зусім невялічкія, але ж гэта толькі пачатак!

— Гэх, Сьвета, ведаем мы гэтыя пачаткі. Там шлях у зоркі, пэўна, такі самы, як і ва ўсім вашым мадэльным шоу-бізнэсе...

— Ты маеш на ўвазе праз ложак?

— Праз яго.

— Ды ўсялякія шляхі ёсць. Напэўна, можна пераспаць з прадусарам альбо рэжысёрам, але мне гэта ня трэба. У мяне і так усё атрымаецца.

— Адкуль такая ўпэўненасць, што ты станеш добрай акторкай? У прынцыпе, многія дзяўчаткі пешацца падобнай ілюзіяй...

— ... Але яны нічога для гэтага ня робяць. А я ўсё-такі скончыла Інстытут культуры па спецыяльнасці рэжысёр масавых святаў і народных абрадаў. На працягу пяці гадоў мы вывучалі акторскае майстэрства. Зараз у Маскве займаюся на акторскіх курсах і яшчэ

вельмі хачу павучыцца па гэтай спецыяльнасці ў Амэрыцы.

Ну і, акрамя таго, увесь час камунікую з кастынг-дырэктарамі, якія дасылаюць мне сцэнары. Нядаўна паклікалі ў паўнамэтражны фільм, аўтарска калектывам якога зьяўляецца «Наша Russia».

— Ну і як?

— Ды дурная роля ў дурным фільме. Я не хачу здымацца абы дзе. Адмаўляюся ад рэжыямы, калі патрабуецца фатаграфавання аголенай, хаця, як правіла, за яе добра плацяць.

— А якія цяпер ганарары ў мадэлі?

— Відэаздымкі ад 1 да 5 тысяч даляраў, фота — таньней, дзесьці ад 500 даляраў да 1500. Усё залежыць ад замоўцы. Краіна, у прынцыпе, не адыгрывае ролі — у Маскве ці, скажам, у Міляне, плацяць аднолькава.

Калі ўлічыць, што бяз працы я практычна не сяджу, то жыць можна даволі няблага. Ды яшчэ і вандруеш па свеце ўвесь час.

— То бок ты жывы прыклад для беларускіх дзяўчатак, якія таксама хочуць нечага дамагчыся ў мадэльным бізнэсе.

— Я, хутчэй, прыклад незалежнасці. Я не шукаю, як ты сказаў, багатага крэндзеля, каб сесці яму на шыю, а ўсяго дабіваюся сама. І атрымліваю ад гэтага вельмі вялікі кайф.

— Дарэчы, які ён, мужчына тваёй мары?

— Ён павінен цвёрда стаяць на нагах — па-мойму, гэта галоўнае для мужчыны, іначай ён будзе пачувацца ня вельмі ўпэўнена па жыцці. Хачу, каб быў такім самым, як я, — любіў чытаць разумныя кніжкі, спорт і падарожжы. Хаця, нягледзячы на вялікую колькасць прыхільнікаў замуж у найбліжэйшыя некалькі гадоў не збіраюся.

— Ці праду кажуць, што беларускія жанчыны мацнейшыя за мужчын?

— Мне здаецца, гэтая зьява ня мае нацыянальнасці. Жанчына па сваёй сутнасці маральна стаіць вышэй за мужчыну. Мы ўмеем выжываць у такіх сытуацыях, калі прадстаўнікі моцнага полу ламаюцца.

Моц чалавека вызначаецца не ягонымі фізічнымі кандыцыямі, а воляй і розумам.

Менавіта таму я б пайшла на плошчу пасля выбараў пратэставаць супраць фальсыфікацыяў іх вынікаў. З прынцыпу. Вось ты хадзіў на выбары?

— Ды што я, блазан, ці хто?

— Ну вось, усё дзіўна неж у нас атрымліваецца. У часы СССР таксама, памятаецца, народ аднагалосна галасаваў «за». І чым усё скончылася? Імперыя рухнула за адну хвіліну.

Шлях у мінулае — гэта шлях у нікуды. Ты заўважыў, што людзі, якія зьяжджаюць з Беларусі, пачынаюць думаць і жыць зусім іначай? І да сваёй краіны адчуваюць нешта накіпталі настальгічнага шкадавання?

— У мяне сябар жыве ў Амэрыцы ўжо гадоў дзесяць. Кажа, што Буш значна горшы за Лукашэнка, але вяртацца сюды адмаўляецца катэгарычна...

— Мне крыўдна, што вельмі шмат разумных людзей і кваліфікаваных спецыялістаў зьяжджаюць адсюль, таму што ўтыкаюцца ў тупік у сваім развіцці. Сіла сённяшняга грамадства ў ягонай інтэграцыі ў роўнасці магчымасцяў, а мы па-ранейшаму павінны абабіваць парогі амбасадаў, каб атрымаць візы, і даводзіць, што не збіраемся заставацца за мяжой для нелегальнай працы...

Ну чаму баўтары ці румыны могуць вучыцца і працаваць у Італіі, Ангельшчыне альбо Францыі, а беларусы — не? Мы што, горшыя?

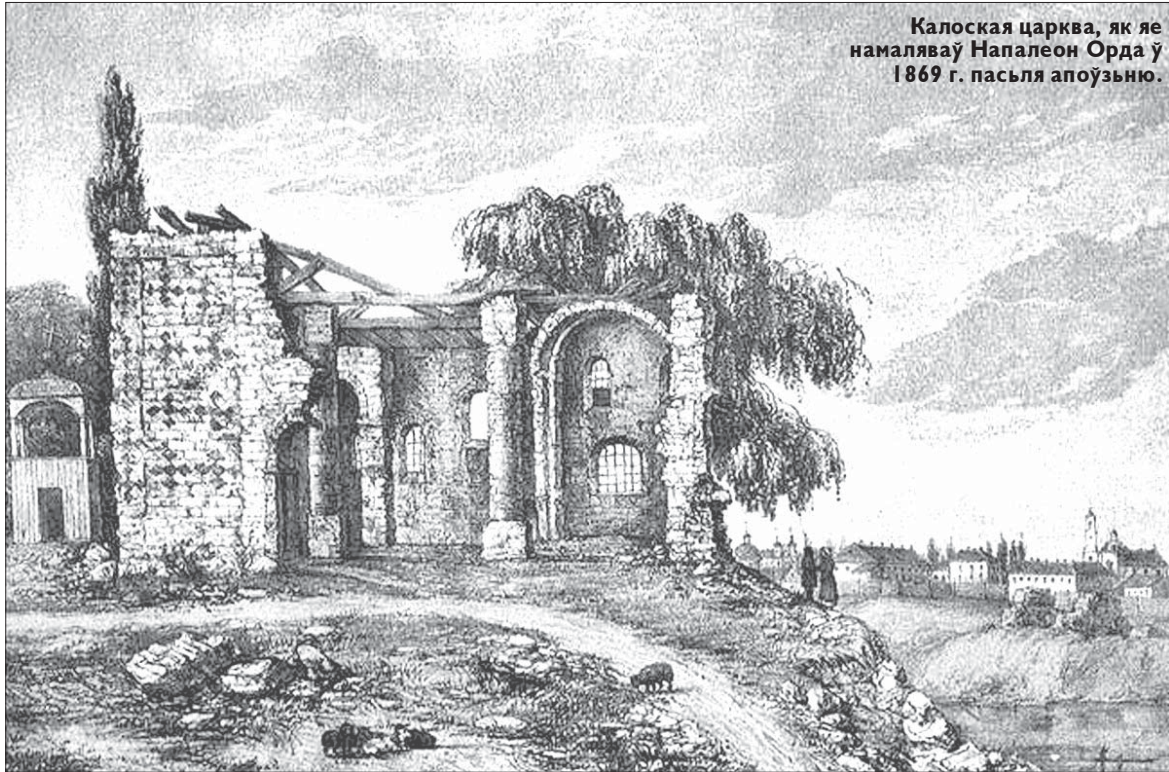
— Да як мінімум — не.

— Я вельмі хачу, каб Беларусь далучылася да Эўропы. А пакуль даводзіцца працаваць у бандыцкай Расеі, дзе, прынамсі, можна легальна зарабіць добрыя грошы.

Мая суразмоўніца засмучана паварочвае галаву да акна і ўтыкаецца поглядам у самую сябе. Ходан двухгадовай даўніны глядзіць на нас зь вітрыны крамы на супрацьлеглым баку вуліцы.

Гэта быў добры кадр для канцоўкі поўнамэтражнага фільму з сэрэй сапраўды новага беларускага кіно. Калі-небудзь, праз некалькі доўгіх гадоў...

Сьвета ўсьміхаецца нейкім сваім думкам, і мы сьпяшаемся выйсці на вуліцу імя Леніна.

Калоская царква, як яе намалюваў Напалеон Орда ў 1869 г. пасля апоўзню.

Каложу дабудуюць

У сьпісе славуцасцяў, якія неўзабаве плянуюць адрэстаўраваць у Горадні, апрача Старога Замку і Харальнай сынагогі, зьявілася таксама Барысаглебская — вядомая як Каложа. Пра гэта паведамліў заступнік начальніка ўпраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры Ігар Чарняўскі.

Хоць Каложа захавала сваё аблічча толькі напалову (частку будынку «зьеў» жахлівы апоўзень у сярэдзіне XIX ст.), а кожная эпоха прыносіла новыя элементы ў архітэктурную будынку, усё роўна найстаражытнейшая ў Беларусі бажніца поўным правам лічыцца ўнікальным гістарычным аб'ектам.

Да Каложы рэстаўратары прыглядаліся даўно, але адпраўным пунктам у аднаўленьні царквы можна лічыць той момант, калі падчас працы ў пецярбургскім архіве гарадзеньскі гісторык Ігар Трусаў знайшоў абмерныя чарцяжы заходніх і паўднёвых сьценаў храма. Тыя красьлянікі былі шчасліва зробленыя

за год да апоўзню. Па каторым часе зьявіліся першыя навуковыя накіды зруйнаваных частак будынку. Археалёгі сышліся ў думцы, што вяртацца да першапачатковага варыянту XII стагодзьдзя няма рацыі, бо дакладна невядома, як тады выглядала царква.

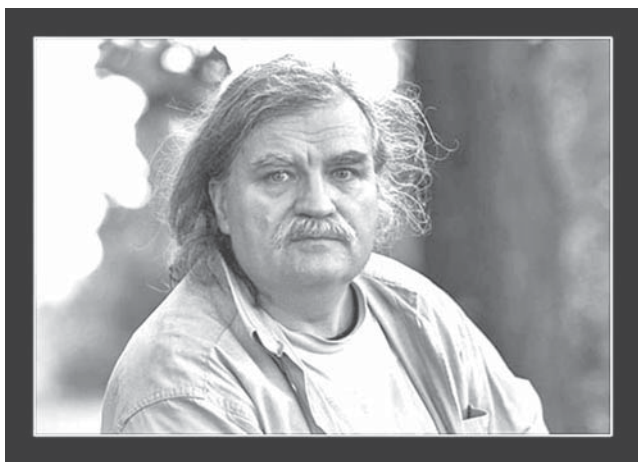
Ужо пастанавілі, што дзейную дасюль царкву зачыняць на паўтара году. Магчыма, дадатковы час вымагацьмуць археалёгічныя раскопкі. Таму набажэнствы будуюць правіць у часовай царкве, пабудаванай паблізу. Прадпрыемства «Краснасельскбудматэрыялы» на індывідуальную замову ўжо вырабляе цэглу, якая памерамі і колерам паўтарае выкарыстаную для будаўніцтва Каложы. Галоўная архітэктарка праекту Ніна Емяльянава дадае, што тое ж прадпрыемства ўзялося за выраб галасьнікоў (невялікіх керамічных збанцоў, якія ўмуроўваюцца ў сьцены для ўзмацнення гуку). «Іх будзе 250 штук. Галасьнікі ня толькі створаць якасную акустыку, але таксама палегчаць усю канструкцыю», — дада-

Цяперашні выгляд Каложы.

IN MEMORIAM

Валеры Лабко

7 кастрычніка ня стала Валера'я Лабка. Ён памёр у Вільні, раптоўна. Спынілася сэрца.

Біяграфіі ці ня ўсіх беларускіх фатографуў, чые імёны сёньня вядомыя ў сьвеце, абавязкова маюць радок «вучыўся ў Валера'я Лабка». Для папярэдняе генерацыі беларускіх фатографуў ягонае імя было легендаю. У 1980-я рамантыкі вырашылі вярнуць фатаграфіі былую значнасьць, вярнуць яе ў мастацтва. Гэтак паўстаў фатаклуб «Менск» і студыя пры ім, якой кіраваў і Валеры Лабко. Ён выявіў сябе геніяльным пэдагогам, які назапашваў усё новыя і нязнаныя раней спосабы выкладаньня. У выніку аўтарская студыя Лабка мела ўсё новыя наборы: былі і другая, й трэцяя студыі. Гэтак Валеры Лабко стаў легендаю, настаўнікам, які сваім досьведам і працамі паўплываў на творчы лёс многіх фатографуў Беларусі.

Менавіта са зьяўленьнем гэтых студыяў і наступным бурным творчым ростам іх выпускнікоў, перадусім «Студыі 3», стала магчымым гаварыць, што ўнікальныя экспэрымэнт удаўся — паўстала нацыянальная школа фотамастацтва.

Ягонья выпускнікі пачалі арганізоўваць уласныя студыі і творчыя групы з падобным генэзісам. З аўтарамі, якія зьявіліся ў выніку работы студыі Лабка зьяўляюць зьяўленьне «менскай школы творчай фатаграфіі». Асабліва заўважнымі сталі творчыя групы «Правінцыя», «Панарама», «Беларускі клімат», «Мета».

Увесь сьвет дазнаўся пра вучняў Лабка пасля выданьня манаграфіяў «Іншабаччы», што выйшла ў Фінляндыі, і Photo Manifesto, што выйшла ў Амэрыцы, пасля беларускіх выставаў у Нью-Ёрку і Балтымору.

Пасля таго, як Валеры Лабко запачаткаваў грунтоўную рубрыку «Творчая фатаграфія» у часопісе «Мастацтва», адрэдаваныя гэ-

ла дойдлі.

Падлога, цяпер засланая гранітнымі плітамі, неўзабаве мае з'явіцца зялёнаватай, жоўта-бежавай і тэракотавай мазаікай. Малюнкi ўзновяць паводле фрагмэнтаў, які захаваліся ў алтарнай частцы. Пакуль адмыслоўцы не прыйшлі да згоды, хто менавіта будзе вырабляць арнамэнт з паліванай кафлі на падлозе — тое надта тонкая праца, на якую здольныя толькі адмыслоўцы па глазуры. Сама падлога будзе цёплай дзякуючы электрычнаму абагрэву. Аконныя рамы зробіць з дубу, скляпеньне «падшыноць» дрэвам, а дах накрываць мядзянаю бляхай. Купал будзе падобны на цяперашні, але яго трохі ссунуць да цэнтру даху — як было даўней.

«Наша Ніва» ўжо пісала, што грамадзкасьць Горадні непакоіцца з прычыны хуткай рэстаўрацыі Каложы. Прычынамі такой трывогі ёсьць сумнавядомыя прыклады рэканструкцыі гістарычнага цэнтру Горадні ды палатку Радзівілаў у Нясвіжы. У дадатак, паводле інфармацыі Ігара Трусава, існуе рэальная пагроза апаўзеньня ўчастку берага, на

якім збудаваны храм, у Нёман.

Вось што думае наконт будучай рэстаўрацыі краязнавец Ігар Лапеха: «Навошта рабіць копію існуючай сьцяны, да таго ж, копію кічовую? Навошта турысту будзе дзівіцца на нядаўна пабудаваную сьцяну? Тут трэба абмежавацца альбо чыста тэхнічнай сьцяной (такой як цяперашняя, драўляная), або адцяніць Каложу сучаснай аздобай, ці то будынкам або канструкцыяй. Варта зрабіць так званыя музэяфікаваныя руіны, як у Эўропе. Але ні ў якім разе не аднаўляць цалкам — гэта толькі зьменшыць каштоўнасьць і ўнікальнасьць Каложы. Гэта галоўная мая прэтэнзія. Я ўжо не кажу пра астатнія элементы рэканструкцыі. Вось дзе аднаўляльнікі, да прыкладу, будуюць рабіць паліваную кафлю ў стылі XII стагодзьдзя? На «Кераміне?»»

Гісторык Ігар Трусаў надаварот лічыць рэстаўрацыю зьольшага мэтазгоднай, нават пажаданай, але на яго думку іншая небяспека — рэальная пагроза апаўзеньня ўчастку берага, на якім збудаваны храм, у Нёман.

Павал Касцюкевіч

тага драматычнага віду творчасці ў Беларусі стала фактам. У пачатку бурных 1990-х ім былі падрыхтаваныя кнігі па фатаграфіі, шэраг выставаў і багата публікацыяў, вялікая выстава ў Бэрліне, каталёг Fotografie aus Minsk. Творы беларускіх фатографуў, вучняў Лабка, трапляюць цяпер у музэйныя калекцыі Эўропы і Амэрыкі. Творы іх настаўніка, самога майстра, зьберагаюцца цяпер у калекцыях Музею сучаснага мастацтва ў Стакгольме і ў Дацкай каралеўскай бібліятэцы.

Валеры Лабко стаў адным зь беларускіх першапраходцаў сьвету Інтэрнэту. Яшчэ ў 1996-м годзе ён у адным зь першых аглядаў Інтэрнэту выславіў славуцую сэнтэнцыю: «чым больш Інтэрнэту, тым менш сацыялізму, і наадварот — чым больш сацыялізму, тым менш Інтэрнэту». Валеры Лабко быў аўтарам і ўдзельнікам шматлікіх праектаў беларускага Інтэрнэту: «New Town — Новы Горад», «Esohome — Экадом», «Nature — Прырода», «Poetry — Паэзія» ды іншых. Але, перадусім, гэта праект парталу «Zniata».

Апошнім ягоным вялікім праектам было выкладаньне ў Эўрапейскім гуманітарным унівэрсытэце. Пад ягоным кіраўніцтвам узімку зьдзейсьніўся студэнцкі экспэрымэнтальны фотажпраект «Няісная Эўропа».

Напісаць ягоны жыцьцёпіс нялёгка. Як майстар фатасправы Валеры Лабко стаў аўтарам шэрагу ўнікальных тэхналягіяў у галіне праектаў і друку. Несупыннае экспэрымэнтатарства й асабісты нонканфармізм Валера'я Лабка спалучаліся зь вернасьцю клясычным традыцыям. Пранёс ён і вялікую любоў да сваіх вучняў, якім не шкадаваў ані часу, ані чалавечай цэпльні.

Бывай, сябра, калега і настаўнік. Сьветлая памяць!

Сяргей Харэўскі

Трывожныя эсэмэсы з раю

У белліце нешта адбываецца. Ён усё больш нагадвае майстэрню па вырабе выбуховых прыстасаванняў. Чарговая такая штука — дэбютны раман **Аляксея Талстова «Бег»**.

Асьцярожна! Міны ёсьць!

Сьпіты лыжнік. Два словы з рамана Аляксея Талстова.

Недзе ў сярэдзіне 1990-х асноўная вопратка дваровых насельнікаў паабнасілася, і яны пачалі даставаць з шафы тое, што засталася. Стуль гарадзкія двары ўзімку запаланілі людзі ў сінніх ваўняных спорткасьцюмах і навутокіх лыжных ботах, з азызлымі тварамі і з бутэлькамі чарнілаў. А ўлетку — члены зборнай БССР, лёгкаатлеты ў футбольных буцах, з ношкармі кардону і авоськамі з шклатарай.

Толькі два словы з рамана.

У белліце нешта адбываецца. Ён усё больш нагадвае майстэрню па вырабе выбуховых прыстасаванняў. Вось Ева Везнавец. Здаецца, усе апавяданні вядомыя, але — выйшаў зборнік і грывнула па другім коле. Сабраныя разам старыя апавяданні рванулі яшчэ аб'ёмней, заўважней. А Бахарэвіч? Выпусьціў чарговы фугас «Праклятыя госьці сталіцы» пасля той яшчэ бомбы «Ніякай літасьці Валянціне Г.».

Уражвае лёгкасьць, зь якой новае пакаленьне працаваў прашываецца ў гены. Пры

жыцьці — у рай. І нека стандартна: дажыў да 24, раніцай ускруціўся, пачысьціў (ці не пачысьціў) зубы і недзе паміж ланчам і адведкамі сябрука, зроблена — геній.

Канечне, ня будзем толькі хваласьпеўнічаць. У літараткай Вальгале яны пакуль што збольшага азіраюцца, прыглядаюцца. Дасылаюць нам адтуль свае рваньня эсэмэсы.

Звышдакладнасьць вобразаў і амаль поўная адсутнасьць сюжэту. Мова нясмачная, як на тройку вывучаны верш Куляшова ў школе, але ім і нам усё адно стае.

Роўна настолькі, каб апісаць УСЁ ГЭТА. У раі ж яны толькі духам, цэлам — на перадавой. У тралейбусе, на раёне, у сьляпых калідорах казённых будынкаў. Штомоцы набліжаюць канец культуры, але ўвадначасьсе, насуперак уласным выкладкам, даводзяць, што прынамсі ТУТ яшчэ ёсьць што засьведчыць і што разьвязаць. Прынамсі для сябе саміх.

Часам робіцца някавата, што на гэтым зацесным лапіку беларускай прозы рэжацца такая шырокая бездань паміж пакаленьнямі. Хто яны такія? І толькі старэйшым усё здаецца, што гладкія лбы маладзейшых — *tabula rasa*. Можна, звыклы стан? Кожнае новае пакаленьне пад абсалютна новым небам. Нібыта не было вайны.

Калі параўноўваць з Бахарэвічам (а з кім жа яшчэ?!), дык Талстоў, відаць, не ўступаў, як Альгерд, у працяглае сужыцельства з рэчаіснасьцю. Аляксей займае пазыцыю больш стрыманага назіральніка.

Вядзе бесстароньні дзённікі Чужога. Да таго ж, усё — улёт, увобмільг, бегма. Похапкам. Учэпістым похапкам.

У рамана — звыкласьць пэрсанальнага апакаліпсісу, усё як заўсёды: у мясцовых гіт-парадах чацьвертае дзесяцігодзьдзе Ясь косіць канюшыну, а дзяўчына Яся рэжа свайго сужыцеля кухонным нажом. Чытаючы «Бег», заўважаеш — рука Масквы счэзла, але вырастая на яе месцы рука Менску ня менш чэпкая.

Праспэктны і вулкі — усё ў кірунку нашага горла. Калі ва ўлюбёным Талстовым бэроўзаўскім «Аголеным сьняданку» паміж радкоў распускаецца чорная ружа, герайн, дык у яго ўласным «Бегу» ў вочы лезе каменная кветка, Менск. Рэальна.

Канкрэтна.

Я. АСТАПЬ СЫЦЕШЫК

«Навакольле не выклікала асаблівага даверу»

Бліц-інтэрвію, узятае ў Аляксея Талстова на лавачцы ля дамкі першага зьезду РСДРП.

«НН»: Аляксею, адкуль такая дакладнасьць у вобразах? Цяжка дзяцінства-юнацтва?

Аляксей Талстоў: Не, сям'я ў мяне была самая звычайная: маці працавала ў Палацы мастацтваў, бацька — інжынер. Школа сярэднеадукацыйная, праўда, інстытуту не было — двойчы не паступіў. Усе пэрсанажы і дзеі з назіраньняў. Але ладная частка, напэўна, дадуманая. У жыцьці шмат чаго ад нашага вока схавана, і мы бачым толькі тое, што вядзе да гэтага. А разьвязаць ня бачым. Ну, і я паспрабаваў абвострыць сытуацыю — паказаць разьвязку.

«НН»: Менск ня цісьне?

АТ: Тут вось ужо. Жыву тут усё жыцьцё. Хоць, дзякуй Богу, ён пакуль што не мэгаполіс, ня ўсё згублена.

«НН»: Чаму «Бег»?

АТ: Па-першае, гэта кніга аб няўпэўненасьці. У сабе, у

людзях, у навакольлі. І бег — самападман, каб прыхаваць гэтую няўпэўненасьць.

Колісь я займаўся добрай бітніцкай справай — швэнданьнем бяз мэты па горадзе. Пайсьці туды, сустрэцца з тым, укінуць тут, потым яшчэ завітаць на нейкую кватэру. Так я колісь бавіўся. У нечым, можа быць, плённы заняткаў. Але тады бег па жыцьці замяняў жыцьцё.

«НН»: У рамана ёсьць сцэна бойкі хлопца са сваёй сяброўкай, звычайны ўнутрыкватэрны разбор, які пакрысе робіцца падобным да сцэны з «Матрыцы»: былія каханкі пачынаюць гоісаць па сьценах, дэманстравалі прыёмы кунг-фу. Гэта што — блізі подых маскультуры?

АТ: Ясна. Хоцькі-няхочькі, мы жывем у ёй. Ды і мне хацелася нека спрасьціць сытуацыю. Думкі-развагі былі раней, цяпер заманулася «нармальнага», роднага — маскультура. Карцела прыўнесьці ў рамана трохі тэлевізійнасьці.

«НН»: Як увогуле ставісь да маскультуры?

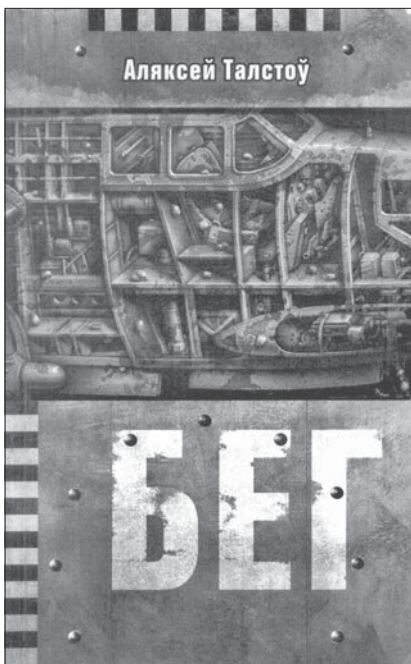
АТ: Натуральна, частка жыцьця. Пачатак канца, можа быць. Ці лепей так — загуляла ў сабе культура. Я не разглядаю беларускі кантэкст асобна, хутчэй сусьветны. Усё ў сьвесе ўніфікацыя і вядзе да зьбядненьня. Перанасьчанаць. Людзі больш ня слухаюць музыкі — яна ўсяго толькі яшчэ адна тэчка на кампутары. Інфармацыя нагэтулькі шмат, што яна перастала несць нейкую каштоўнасьць.

«НН»: Калі ты пісаў свой рамана, прыбег гэта не бянтэжыла?

АТ: Пытаньне канца культуры — важнае для мяне пытаньне, але адказаў ня маю. Адно ведаю: не пісаць не магу — ад мяне гэта не залежыць. Хаця не, ведаеш, мог бы не пісаць. Тады, пэўна, распавядаў свой «Бег» словам. У прыватнай гутарцы — сябрам, знаёмым.

P.S. Восень. Трохмесячная легкадумнасьць змяняецца дзевяцімесячным цяжарам пад сэрцам. Хутка вылучыцца цмок, а пакуль — самы час чытаць айчынную прозу.

Падрыхтаваў Павал Касцюкевіч

Аляксей Талстоў. Бег. Менск: Галіяфы, 2008. 200 с.

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЕДАКЦЫЮ

Забі ў сабе Дانیіла Хармса

Вера Бурлак, Віктар Жыбуль. Забі ў сабе Сакрата! Вершы. — Менск: «Галіяфы», 2008 — 95 с. 300 ас.

Падчас прэзэнтацыі кнігі, якая адбылася ў пятніцу ў Музеі гісторыі беларускай літаратуры, пасля выступу Веры Бурлак і Віктара Жыбуля крытык Уладзімер Гніламедаў зазначыў, што крыху недарэчна дэклімаваць вершы, што наследуюць паэта, які тварыў семдзсят гадоў таму. Неактуальна, маўляў.

Варта пагадзіцца, што сапраўды новы зборнік «Забі ў сабе Сакрата!» шмат чаго ўзяў ад Дانیіла Хармса. Але дзеля справядлівасьці зазначым, што сапраўднае адкрыцьцё Хармса адбылося гадоў пятнаццаць таму, а ня семдзсят, у часы перабудовы. Гэты неардынарны расейскі паэт быў рэпрэсаваны ў 1941-м, і большасьць ягоных вершаў была пахаваная пад пылам архіваў. Але ж найгалюўная прычына таго, што ніхто не ўспамінаў пра ягоныя творы, пэўна, у тым, што Дانیіл Хармс быў не зразуметы сучасьнікамі, бо шмат у чым выпярэджаў

свой час.

Гэта ж падумаць — Дانیіл Хармс тварыў у такіх не-прасунутых гады, калі нават Яго Бацькоўскай Вялікасьці Хорхе Льюіса Борхеса яшчэ толкам не было!

Калі літаратуру прыпадабняць да нівы, дзе павінна каласіцца толькі пажыўна-актуальнае, дык жыбулёўскія і бурлакоўскія вершы крытыка чамусьці параўноўвае зь недарэчна-яршыстым пустазельлем. Але ж лепей — з макама-самасейкай ці васількамі. Бо менавіта яны, адцяняючы і кантрастуючы з гонкімі шыхтамі калосься, надаюць масіву належную аб'ёмнасьць і пагляднасьць.

Творчасць сямейнай пары Віктара Жыбуля і Веры Бурлак — валожковыя вочы белліту. Чалавек мае права забіць у сабе Сакрата. Верш мае права расьці ні на чым і ў нікуды.

Лявон К.

Лунінецкая памяць. Дадатак 3: Бастынь/ укл. Т.Канапацкая — Мн.: В. Хурсік, 2008. — 248 с.: іл. Чарговае ўдалае выданьне Віктара Хурсіка, якое

пацвярджае добрую рэпутацыю гэтага выдаўца. Кніга прысьвечана вёсцы Бастынь на Лунінецчыне. Тэкст — вельмі ясны, фоталюстрацыі — выдатныя (асабліва старыя). Чытаць кнігу цікава нават не бастынцу; уяўляю, якую рэакцыю яна выкліча ў самой вёсцы. Маю толькі адну заўвагу да шанюўнай укладальніцы: па-мойму, кніга выглядала б больш натуральна, калі б цалкам была на беларускай мове і ў ёй быў бы разьдзел, прысьвечаны цудоўнай беларускай гаворцы гэтай вёскі, якую спэцыялісты-філёлягі лічаць вельмі старой, аўтэнтчнай і добра захаванай.

Суднік, С. Лідзкія скрыжалі. — Ліда, 2008. — 92 с.

Невялікая кніжка вельмі сымпатычных вершаў-баляд, кожны зь якіх прысьвечаны таму ці іншаму эпізоду з гісторыі Лідчыны або вядомым беларусам, чый лёс якімсьці чынам звязаны з гэтым краем. Няма сумневу, што ўсе 299 асобнікаў выданьня разьдзюцца сярод землякоў аўтара. Няма таксама сумневу, што ніхто з чытачоў не пашкадуе,

што набыў кніжку: гэта і зборнік акцэнтаў да падручніка гісторыі, і зборнік вершаў, якія можна вывучыць школьніку для выступу на ранішніку, і кніжка, якую ня раз можна пагартыць вольнай вечаровай часінай...

Травень, К. Гульня белымі фігурамі. — Менск: Логвінаў, 2008. — 168 с.

У новы зборнік Кастуся Траўня ўвайшлі апавяданні, героі якіх шукаюць цвёрды грунт, на якім можна збудаваць сваё ўласнае «я», і знаходзяць яго на нацыянальнай глебе.

Кузьняцоў, А. Гастарбайтэры: аповесць. — Менск: Кнігазбор, 2007. — 112 с.

Невялікая аповесць, выданая накладам 100 асобнікаў, — адна з найлепшых кніг прозы, якія давалася чытаць апошнім часам. Расказваецца пра жыцьцё будаўнікоў у Маскве. Трапныя назіраньні, сьвежая мова, адсутнасьць штампаваных, цікавая тэма і відавочная дакумэнтальнасьць — моцныя бакі аповесці.

Дзень, калі ажылі нашы ідэі

Падзеі дваццацігадовай даўніны прыгадваюць удзельнікі сходу ў Чырвоным касцёле 19 кастрычніка 1988 году і наступных, ня менш знакавых, падзеяў.

Алесь Суша, бізнэсовец, адзін з заснавальнікаў менскай «Талакі»:

У жніўні 1988 году пачалі тэрмінова прызываць на вайсковыя зборы хлопцаў з «Талакі». Мабыць, здагадаліся, што наша актыўнасць мусіць у хуткім часе ў нешта аформіцца. Забіралі ўсіх, нават хворых. У выніку на зборы патрапілі старшы лейтэнант Вячорка і лейтэнант Суша. Было тое ў Мар'інай Горцы. На выхадныя мы мелі магчымасць выбірацца з часткі і такім чынам альбо праз знаёмых даведваліся пра тое, што адбываецца ў Менску. 19 кастрычніка саслужбовец адвёз мяне, Вінцука і яшчэ кагосьці з лейтэнантаў у Менск на сваім «Запарожцы». Калі прыехалі на плошчу Леніна, сучасную Незалежнасці, то пераапрацаваць не было калі — у Дольнай залі Чырвонага касцёлу, тады Дома кіно, ужо збіраліся людзі. Публіка воплескамі вітала групу афіцэраў у вайскавай форме. Памятаю, што Вінцук прамаўляў са сцэны. І сам я нешта казаў.

Вінцук Вячорка, намеснік старшыні Партыі БНФ:

Цягам 1980-х гадоў мы мелі сталую сувязь з літоўцамі, латышамі, украінцамі. Атрымлівалі ад іх шмат інфармацыі, публікацыяў, пэрыядыкаў, таму пачуваліся ў кантэксце падзеяў тых часоў. Група «Незалежнасць», створаная Сяргеем Дубаўцом, Сяргеем Сокалавым, мной, і да якой далучыліся і належалі ў розныя часы Віктар Івашкевіч, Алесь Суша, Генадзь Сагановіч,

Генік Лойка, Алесь Костка, Ігар Гермянчук ды іншыя, сур'ёзна ставілася да шанцаў, якія нам даваў 1988-ы год. На той момант у рамках Канфэдэрацыі беларускіх суполак па ўсёй краіне дзейнічала цэлая сетка арганізацыяў — ад краязнаўчых да турыстычных. Фактычна, была створаная база для заснавання агульнага шырокага руху. І мы, «Незалежнасць», працавалі над гэтым усё лета 1988-га. На той момант мы разлічвалі пераважна на ўласныя сілы, але кантакт са старэйшым пакаленьнем падтрымлівалі — з мастакамі з «Паддашкі», з Зянонам Пазыняком. Зь ім, аднак, да палітычнага пагаднення ў нас справа не даходзіла. Ідэя Народнага Фронту ў тое лета, безумоўна, пульсавала. Мы разумелі, наколькі важна, каб гэтая ідэя не была перахопленая Камуністычнай партыяй. Аднак мы яе пераацанілі, бо яна не наважылася на стварэнне фіктыўнага Народнага Фронту з лялянай інтэлігенцыяй. З другога боку былі невялікія групы расейскамоўных лібэраляў і дэмакратаў — «Альтэрнатыва», «Собеседник», на чых сустрэчах пачала гучаць ідэя стварэння Фронту. На адным са сходаў мы пераканалі ўдзельнікаў паседжання ў тым, што без удзелу нацыянальнай інтэлігенцыі нельга ствараць такі рух.

Такім чынам, моладзь і старэйшыя рыхтаваліся да аднаго і таго ж у сакрэце адзін ад аднаго. На вайсковых зборах мы з Сушам рыхтавалі праекты пэўных дакумэнтаў. Яшчэ раней абмеркавалі з калегамі ідэю стварэння Фронту ўвосень з папярэдняй кансультацыяй са старэйшымі, бо ня мыслілі той працы бяз іх удзелу. Пэўныя пярэчанні, і ў мяне ў тым ліку, выклікала назва «фронт», але забываючы наперад скажу, што Зянон Пазыняк нас пераканаў у яе слушнасьці — зважаючы на прыклад прыбалтаў і антыгатылітарныя рухі ў эў-

рапейскіх краінах у сярэдзіне XX ст.

Калі мы з Сушам зьявіліся 19 кастрычніка ў Чырвоным касцёле, то па залі пайшоў шэпт: «Армія з намі». Паколькі мы былі на зборах, каардынацыя зь іншымі групамі была парушаная. Менавіта таму я яшчэ ў часе дыскусіі па «Маргяралёгу», ня ведаючы пра намеры Пазыняка, апырэдзіў яго, заявіўшы, што не дастаткова толькі ўшанаваць ахвяраў камуністычнага тэрору. Каб іх больш не было, Беларусь павінная атрымаць сувэрэннітэт, а дзеля гэтага нам неабходна пайсці сьледам нашых балтыйскіх братоў і стварыць уласны Фронт. А потым наступіла руцінная і надзвычай плённая праца. Канфэдэрацыя беларускіх суполак стала апорнай сеткай БНФ, а ўжо другой хваляй стала стварэнне групаў падтрымкі Фронту. Да гэтага падштурхнулі падзеі 30 кастрычніка 1988 году.

Практычным вынікам кастрычніка 1988-га я бачу незалежную Беларусь. Мы мелі выразна адрозную ад нашых эўрапейскіх суседзяў па СССР кіруючую наміжкіру — нацыянальна індэфэрэнтную і варажую. І ў гэтым сэнсе варыянту кшталту Бразыўскаса нам не даводзілася чакаць. Існавала рызыка. Таму развагі пра тое, што незалежнасць нам зь неба ўпала — гэта няпраўда катэгарычная. Дзейнасць нешматлікай, але вельмі актыўнай фракцыі БНФ у Вярхоўным Саўеце пры падтрымцы вуліцы, стотысячныя страйкі працоўных, якія ў першы дзень не хацелі браць у рукі бел-чырвона-белыя сьцягі, але пасля з радасцю разбіралі раздрукаваныя ў гарсаўце на друкарцы рэзалюцыі аб сувэрэннітэце і скасаванні парткамітэтаў — хто ведае, ці было б без усяго гэтага падпісаньне пагаднення ў Віскулях? Бо для крамлёўскіх аналітыкаў ужо тое, што нават самая савецкая, здавалася б, Беларусь узьялася, азна-

чала крах усяго.

Аляксей Марачкін, мастак:

Мастакі збіраліся на «Паддашкі» ў Яўгена Куліка ды ў іншых месцах, быў Зянон з намі. Было гэта задоўга да 19 кастрычніка. З тых сустрэчаў запомнілася пытаньне Зянона да нас: «Вось калі імперыя зараз раптам абрынецца, то ці гатовы хто з нас узяць у рукі бел-чырвона-белы сьцяг і павесці за сабой людзей?». А тады ж нават і ня верылася, што імперыя сапраўды хутка лясне. І вось 19 кастрычніка 1988 году ў Чырвоным касцёле збіраецца аргкамітэт. Сярод прысутных — Васіль Быкаў, Стэфанія Станюта. Партыйныя функцыянеры ня спалі, усяляк намагаліся сарваць сход. І вось у гэтым моманце мне запомнілася паводзіны Васіля Быкава, які выйшаў на сцэну ўсьлед за адным з правакатараў ад улады і павёў сход, стаўшы ў тую хвіліну ключавой фігурай.

Такое не забудзеш, бо з гэтага ўсё пачалося. Мы адчулі, што рухаемся ў адным кірунку са сваімі суседзямі.

Былі спрэчкі. І дагэтуль хтосьці лічыць, што назва арганізацыі была дадзена няслушна. Тут я зь Зянонам цалкам згодны — ня трэба мілітарызаваць слова «фронт», бо гэта далёка ня толькі вайсковы тэрмін.

19 кастрычніка — гэта дзень, калі ажылі нашыя ідэі — свабода, незалежнасць і, безумоўна, мова.

30 кастрычніка таго ж году мы даведаліся, што такое гвалтоўны разгон мірнай дэманстрацыі, што такое «чаромха». Мяне затрымалі, сьледам сына. Памятаю, як мая жонка ў адчай кідалася на міліцыянтаў: «А я?». У Курапатах я тады не патрапіў. Дагэтуль мяне не пакідае адна думка. Міліцыя тады была збольшага беларуская, а войска — з усяго Саюзу. Там былі і каўказцы, і азіяты. Яны збівалі нас, зат-

рымлівалі. Але галоўнае — яны бачылі на свае вочы наш прыклад. Потым і ў іх памянялася ўлада. Цікава мне, што цяпер з тымі людзьмі, ці ўзгадваюць яны той час?

Алесь Язьвінскі, старшыня Нясвіскай Рады БНФ «Адраджэньне» і КХП-БНФ:

Той, хто не перажыў часоў вялікіх пераменаў, не адчуў на сабе подыху вольнага ветрыку, той не зразумее людзей, якія зьявіліся на палітычнай прасторы нашай краіны напрыканцы 1980-х. Інфармацыя пра падзеі ў краіне ў той час была ўрыўкавая. Улетку 1988 году я выпадкова даведаўся аб першым мітынгу ў Курапатах, а пра самыя Курапаты дазнаўся з артыкулу Васіля Быкава ў часопісе «Огонёк». Знаёмых прывозілі зь Менску друкаваныя на машынах прымітыўныя ўлёткі, зь якіх у Нясвіжы даведаліся аб разгоне маніфэстацыі на ўсходніх могілках, аб паседжанні «Маргяралёгу Беларусі», аб стварэнні аргкамітэту Народнага Фронту Беларусі. Увогуле людзі рабілі сьмелыя ўчынкi, адчуваючы духоўны ўздым, і моладзь, як заўсёды, была наперадзе.

Суполка падтрымкі БНФ у Нясвіжы ўзнікла напрыканцы жніўня 1989 году. У склад увайшлі 7 чалавек, у асноўным настаўнікі і ў тым ліку Шышыгіна Клаўдзія Якаўлеўна — вядомая краязнаўца Нясвіжчыны. Суполка павялічвалася і мела моцную адкрытую падтрымку насельніцтва.

Уладзімер Арлоў, пісьменьнік:

Безумоўнай увагі заслугоўвае ня толькі дата 19 кастрычніка 1988 году, але й першы Дзяды 30 кастрычніка таго ж году. Гэта была першая сур'ёзная акцыя Фронту, якой ён заявіў пра сябе на ўвесь сьвет. Шмат што там было ўпершыню.

Запісаў Сямён Печанко

30 кастрычніка 1988 году. Першы масавы грамадзянскі чын.

А Фронт наступаў

Пра Беларускі Народны Фронт я даведаўся, калі мне не было й дзесяці гадоў. Піша Сямён Печанко.

З Горадні прыяжджаў дзядзька, які на той час быў заняжываны ў мясцовы нефармальны рух. Ягонья гутаркі з бацькамі, вясковымі настаўнікамі часьцяком пераходзілі ў палітычныя дэбаты. Мы, малыя, пыталіся ў бацькоў, што такое сувэрэнітэт, што будзе, калі Беларусь адыдзе ад СССР і навошта нам гэта. Але тое было не зусім зразумела, як падаецца, і дарослым.

Бацькі выпісвалі шмат газэтаў, і «ЛіМ» у тым ліку, таму пра Курапаты і першыя палітычныя Дзяды ў нашай сям’і ведалі. Потым была незалежнасьць. На той момант Фронт у мяне ўстойліва асацыяваўся з асобай Зянона Пазьняка. Як і перамены, што прыходзілі ў нашу вёску, школу, дом. Зьявіліся новыя грошы — «Пазьняк з БНФам грошы па-беларуску надрукавалі», абвесьцілі пра родную мову, як адзіную дзяржаўную.

А Фронт тым часам наступаў. Артыкул Зянона Станіслававіча пра Ўладзімера Ўльянава чыталі ўсёй школай. Разам з хваляй, што ён узняў, абрынуўся, здавалася, і сам вобраз бязгрэшнага Ільіча. У школе зьявіліся новыя, бел-чырвона-белыя падручнікі па гісторыі. Гісторыка школьнага гісторыка, зацятага камуніста, была для нас найлепшай ацэнкай зместу тых насыпх склееных, без малюнкаў і схемаў кніжак.

Да першых прэзыдэнцкіх выбараў вакол Карэлічаў пасьпела вырасьці ладнае «царскае сяло». Просты люд глядзеў у той бок з дрэнна прыхаваным жаданьнем авалодаць на колькі хвілінаў гранатамэтам. Таму мяне не здзівіў сусед, які прагала-сававу за чалавека, што паабяцаў пасадзіць усіх махляроў, кожнаму калгасьніку падарыць мяшок камбікорму і новую лядоўню ўзамен за страчаныя савецкія рублі: «Усё, цяпер п...ц вашаму Пазьняку!». Бацькі прагаласавалі за «больш спакойнага» Шушкевіча, старшыя браты аддалі галасы

за Пазьняка, якога яшчэ два гады таму ганілі за «прымусовую» беларусізацыю. У адрозьненьне ад суседзяў, родных, натуральна, ня смажылі ўвечары 10 ліпеня 1994 году шашлык і не пілі гарэлку. Як і мой настаўнік фізкультуры, які перанёс заняткі ў дзень прыезду Пазьняка ў Карэлічы.

Захоп парламэнту ў 1995-м, а за ім і ганебны рэфэрэндум падкасілі шмат каго з старой гвардыі. «Гэта ўжо надоўга», — казаў дзядзька. Мы ж, падлеткі, не хацелі даваць таму веры, і ў штыкі ўспрыялі спробы нашага гісторыка ня толькі пра-манстраваць нам опус Азаронка, але й да-весьці яго праўдзівасьць. Наадварот, на кароткі час Зянон стаў нашым кумірам.

Гарачая вясна 1996-га падарыла надзею, а першыя звесткі пра імпічмэнт яе ўмацавалі. Але тым больш горкім было расчараваньне ад наступных падзеяў. Прымусовае датэрміновае галасаваньне было яшчэ навіною, як і першыя нязграбныя прапагандысцкія плякаты з Лукашэнкам на тле натоўпу страйкоўцаў.

У 1997-м пачаў ізноў цікавіцца палітыкай. Лукашэнка надзейна пасяліўся ў тэле-

візары і газэтах, таму даводзілася шукаць праўды ў незалежнай прэсе — «Свабодзе» і яе шматлікіх вымушаных пераўвасабленьнях, у «Нашай Ніве». На маю беларускую мову часьцей атрымліваў «бэнэ-фаўца», а не «калхозьніка». Думаю, зна-мая ўсім беларускамоўным беларусам сытуацыя — тады мы ўсе былі бэнэфаўцамі.

Ад’езд Пазьняка з Навумчыкам зь Беларусі і няпэўнасьць у шэрагах Фронту сталіся вестунамі хуткага заняпаду колішняга магутнага руху. Я пачаў наведвацца ў сталіцу на палітычныя акцыі. І хоць да-вдаўся пра існаваньне іншых апазыцыйных арганізацыяў, найперш завітаў на ўправу БНФ, каб пабачыць на свае вочы Вячорку, Баршчэўскага ды Севярынца.

Дзесяцігодзьдзе Фронту, цяпер гэта здаецца неймаверным, санкцыянавана адзначалі на плошчы Якуба Коласа. Днём раней быў на канцэрце «Ўлісу», «Новага неба» і N.R.M., таму першая круглая дата, адзначаная побач з помнікам клясыку, асацыюецца найперш з «Партызанскай» Вольскага.

Сямён Печанко

Пачатак 90-х. Мітынг Народнага Фронту. Выступае Аляксандар Лукашэнка.

Хроніка

19 кастрычніка 1988 — Устаноўчы сход Беларускага гістарычна-асьветніцкага таварыства памяці ахвяраў сталінізму «Мартыралёг Беларусі», заснавальнікамі якога выступілі Саюз пісьменьнікаў, Саюз кінэмаграфістаў, Саюз мастакоў і рэдакцыя газэты «Літаратура і мастацтва». На сходзе з прапановы Зянона Пазьняка ствараецца аргкамітэт Беларускага Народнага Фронту «Адраджэньне». БНФ прэзэнтуюцца як грамадзка-палітычны рух за дэмакратычнае рэфармаваньне грамадства і адраджэньне Беларускай нацыі, у якім могуць браць удзел як асобныя грамадзяне, так і грамадзкія аб’яднаньні. Гэтым падзеям папярэднічала адкрыцьцё праўды пра Курапаты, якое стала магчымым дзякуючы высылкам археолягаў Зянона Пазьняка і Яўгена Шмыгалёва.

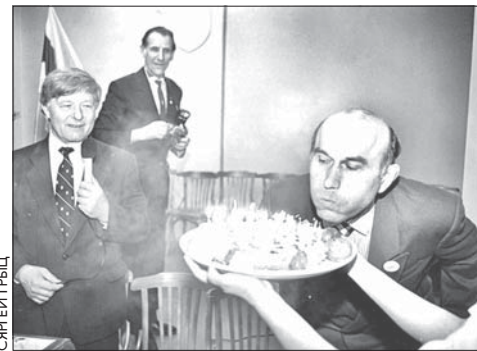
30 кастрычніка 1988 — першая масавая акцыя на Дзяды. Гвалтоўна разаганная міліцыяй і ўнутранымі войскамі.

19 лютага 1989 — першы апазыцыйны мітынг у Беларусі пад гістарычнымі нацыянальнымі сьцягамі, дазволены ўладамі, сабраў каля 40 000 чалавек. Прынятая на мітынгу рэзалюцыя патрабавала скасаваць замацаваную ў Канстытуцыі кіроўную ролю камуністычнай партыі.

24—25 чэрвеня 1989 — Устаноўчы зьезд БНФ у Вільні (у Менску забаранілі), на якім прысутнічала каля 400 дэлегатаў. На пасаду старшыні БНФ быў абраны Зянон Пазьняк.

25 лютага 1990 — стотысячны мітынг пратэсту супраць недэмакратычнага правядзеньня выбараў у Вярхоўны Савет СССР. Пасьля выбараў у ВС БССР утвараецца фракцыя БНФ — 37 чалавек з 345 дэпутатаў. Але гэтай колькасць дэпутатаў стала дастаткова, каб краіна настаяла на незалежнасьці і аднавіла нацыянальны сьцяг і герб.

1992 — першая параза. Не ўдалося навізаць датэрміновыя перавыбары Вярхоўнага Савету, хоць ініцыятыва была падтрымана подпісамі больш чым 450 000 грамадзянаў.

Да пэўнага часу Фронт быў колам аднадумцаў. На фота: 1994 год, 50-годзьдзе Пазьняка.

1995 — сфальшаваныя выбары ў Вярхоўны Савет Беларусі XIII скліканьня. У новы склад парламэнту не патрапіў ніводзін кандыдат ад БНФ. Тады ж БНФ перастае быць адзінаасобным лідэрам дэмакратычных сілаў Беларусі — на палітычнай сцэне зьяўляецца Аб’яднаная грамадзянская партыя.

10 чэрвеня 1995 — Юры Хадыка, намесьнік старшыні БНФ, прапанаваў разьдзяліць партыю і рух. На яго думку, партыя мусіла мець большую свабоду дзеяньняў, актыўна супрацоўнічаць зь іншымі дэмакратычнымі партыямі. Яго падтрымаў Вінцук Вячорка. Супраць выступіў лідэр фронту З.Пазьняк.

1996 — арганізаваныя БНФ масавыя вулічныя маніфэстацыі. Набывае вядомасьць моладзевая фракцыя БНФ — «Малады фронт».

Унікаючы арышту, Зянон Пазьняк пакінуў Беларусь разам зь Сяргеем Навумчыкам. Абавязкі старшыні партыі ў Беларусі пачаў выконваць Лявон Баршчэўскі.

Травень 1999 — З.Пазьняк бярэ ўдзел у альтэрнатыўных выбарах прэзыдэнта, супернікам яму выступае былы прэм’ер-міністар Міхал Чыгір. У ходзе кампаніі, якая, па сутнасьці, апынулася мабілізацыйнай акцыяй апазыцыі, Пазьняк зьвінаваціў кіраўніка Цэнтральнай Выбарчай камісіі Віктара Ганчара ў фальсыфікацыях і зьняўся з выбараў.

Верасень — кастрычнік 1999 — раскол Фронту на Кансэрватыўна-Хрысьціянскую Партыю — БНФ (Пазьняк) і Партыю БНФ (Вячорка).

2001 — Партыя БНФ падтрымала кандыдата ў прэзыдэнты Сямёна Домаша, КХП-БНФ вылучала Зянона Пазьняка.

2006 — Партыя БНФ падтрымала Аляксандра Мілінкевіча, КХП-БНФ вылучала Зянона Пазьняка.

Мілан Кундэра пачынаў як даносчык

Дакументы з архіваў чэскага КГБ раскрываюць неведомыя старонкі гісторыі.

14 сакавіка 1950 г. Ужо два гады як у Чэхіі адбыўся прасавецкі пераворот. Два гады як арыштавалі Ларысу і Янку Геніюшаў. Турмы ўжо запоўніліся праціўнікамі рэжыму, клясава чужымі элементамі і проста выпадковымі ворагамі народу. У пастарунках Прагі поўным ходам ідуць першыя допыты дзесяці хакеістаў, чэмпіёнаў сьвету, арыштаваных учора за «публічнае падбухторваньне супраць Рэспублікі». За здраду Радзіме іх асудзяць да доўгіх гадоў турмы, большасьць зь якіх яны правядуць на ўранавых рудніках каля Яхімова. Больш за дзесяць тысяч бедалаг ужо працуюць у тых лягерах.

14 сакавіка 1950 году шляхі двух маладых людзей, Міраслава Дворжачка і Мілана Кундэра, перасекліся першы і апошні раз. Першаму ўдалося ўнікнуць сьмяротнае кары, але ён правёў шмат гадоў на катарзе. Апошняму выпала стаць новай зоркай «канструктыўнай» (чытай — пракамуністычнай) літаратуры, які потым пакрысе пераўтварыўся ў аднаго з ключавых чэскіх інтэлектуалаў 1960-х і зьнамага ўсім сьвецце пісьменьніка.

Усе доўгія 58 гадоў Мілан Кундэра быў бадай адзіным акторм з драмы тых дзён, які ведаў, што на праўдзе адбылося ў студэнцкім інтэрнаце «Калонка» ў Празе. Так доўжылася да таго моманту, калі афіцыйны рапарт з архіваў камуністычных спецслужбаў стаў даступным і праліў сьвятло на даўно забыты выпадак. Але давайце пра ўсё па парадку.

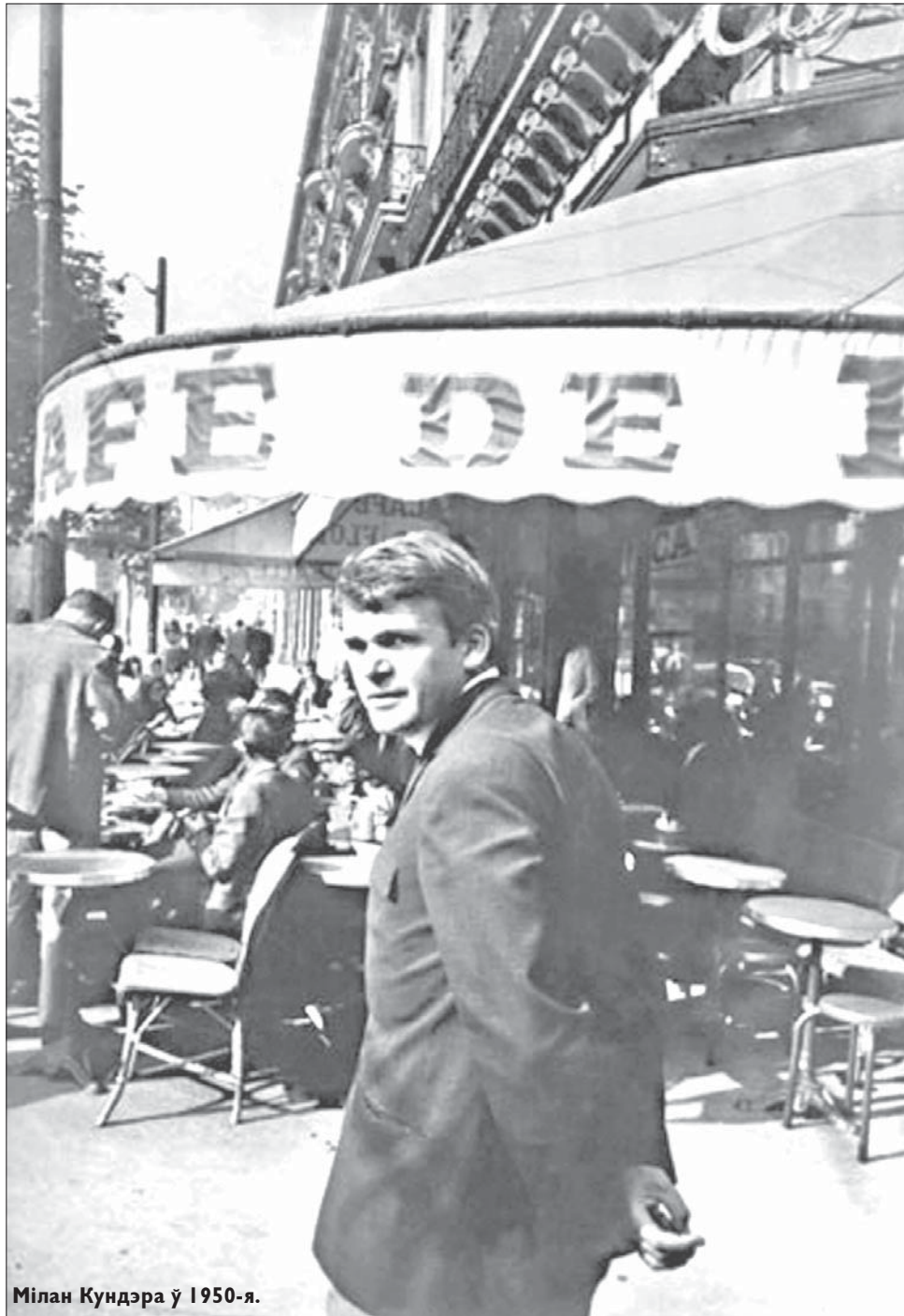
Мары канец

Міраслаў Дворжачак нарадзіўся ў 1928 г. ва Ўсходняй Багеміі, у сям'і чыноўніка. У школе ён пасябраваў зь Міраславам Юпам. Іх абодвух адналі адна мара — стаць лётчыкамі. Ганьба 1938 году і гераізм чэскіх пілётаў, якія служылі ў Брытанскіх каралеўскіх паветраных войсках, ператварылі іх падлеткавыя памкненьні ў палкае жаданьне. Па заканчэньні школы яны абодва паступілі ў лётніцкую акадэмію ў Градзец Кралаве. Гэта было ў 1947-м.

«Памятаю, колькі радасьці ім было ад паступленьня. Яны ўсёй душой хацелі туды трапіць», — узгадвае іх сяброўка Іва Мілітка, якая адыграе надзвычайную ролю ва ўсёй гісторыі. Міраслава Дворжачка яна ведае змалку, а ў Міраслава Юпа закахалася, калі яны яшчэ разам вучыліся ў школе. «Іншы раз, пралятаючы над нашым домам, ён махаў мне крыламі самалёта», — успамінае ўжо 79-гадовая жанчына. Аднак ішчасьцю не было наканавана доўжыцца доўга. Пасьля камуністычнага пачатку 1948 году пачалася чыстка ў войску. 40% афіцэраў авіяцыі складалі былыя ўдзельнікі вайны, якія змагаліся ў шэрагах Брытанскіх каралеўскіх паветраных сілаў, усе яны ненаві-

Мілан Кундэра

нар. 1929 у Брне. Чэскі пісьменьнік, адзін з найбуйнейшых раманістаў другой паловы XX ст. Шматгадовы прэтэндэнт на Нобэлеўскую прэмію. Пасьля ўдзелу ў пратэстах 1968 году яго кнігі былі вынятыя з бібліятэк Чэхаславакіі. За «Кнігу сьмеху і забыцця» Кундэра быў пазбаўлены чэскага грамадзянства. З 1981 г. — грамадзянін Францыі. Апошнія раманы: «Нясьпешнасьць» (1995), «Сапраўднасьць» (1997), «Абыякавацьць» (2000), «Няведаньне» (2003).

Мілан Кундэра ў 1950-я.

дзелі новы рэжым. Пачаўся пагром. Лётчыкаў звалілі і пасылалі ў працоўныя лягеры. Не пазьбеглі чыстка і студэнты акадэміі. Кляса Дворжачка і Юпа была распушчана. Іх пазбавілі званьняў, зброі і дазволу на палёты. У лютым месяцы прыйшоў загад выправіцца ў пяхотны полк у Пльзні, і яны пакінулі казармы акадэміі. Аднак у полк яны ня трапілі. Усхвадоміўшы, што выйсьці няма і што будучыня цьмяная, хлопцы пастанавілі ўцячы на Запад і стаць лётчыкамі там. Па дарозе яны наведліся да сваіх дамоў, каб забраць цывільную вопратку, і выправіліся ў Прагу, дзе хаваліся некалькі дзён у сваякоў Івы Міліткі. Далей хлопцы набылі ў Празе мапу ды кампас і праз густыя Багемскі лес незаўважана перайшлі чэска-нямецкую мяжу.

Камуніст, які не хадзіў на парады

У той самы час і ў той самай краіне жыцьцё Мілана Кундэра ішло зусім іншай дарогай. Ён вырас у Брне, сталіцы Маравіі, сярод кніг, у сям'і зьнамага музыколяга, музыкі і навукоўца Людвіка Кундэра. Ужо ў школе ён нашмат апераджаў сваіх аднаклясьнікаў у эрудыцыі, адукаванасьці і сфармаванасьці жыцьцёвых поглядаў. Ён палымна падтрымліваў ідэі сацыялізму і захапляўся сталінскім Савецкім Са-

адзіным пераможцам у вайне, а сацыялізм уяўляўся надзеяй на лепшае жыцьцё».

Мілан Кундэра ўступіў у Камуністычную партыю Чэхаславацкай і пісаў вершы і песьні ў духу тагачаснага сацыялістычнага захаплення. Адна песьня на словы Кундэра гучала так: «Нашае сяброўства вяслкай у нябёсах. Савецкі Саюз і наша краіна заўсёды будуць ісьці разам. Нашае сяброўства ўзвышаецца па-над намі, як мыс над хвалямі, а падбухторшчыкі да вайны паразьбіваюць свае галовы аб гэты мыс...» Сёньня гэта гучыць жахліва, але тагачасныя паэты сябры ў адзін голас сьцьвярджаюць, што ў льявцкіх культурных колах 1940—1950-х таленавіты інтэлектуал з Брна быў адным з самых крытычных прыхільнікаў сталінізму. Начытаны эстэт ня мог трымаць праяваў масавага ўра-патрыятызму і нават не хадзіў на першамайскія дэманстрацыі. «Мілан і я былі зусім рознымі людзьмі», — узгадвае Павел Кагоўт. У 1950-я Кагоўт быў заўзятым сталінскім прапагандыстам, а пазьней ён стане адным з заснавальнікаў Харты'77 і дысідэнтам. «Ён быў вельмі замкнёным і далікатным чалавекам, аднак гэта ня значыць, што ён ня верыў шчыра ў ідэі сацыялізму. Проста кожны чалавек рэалізоўваўся па-свойму».

У 1948 г. Кундэра пераехаў у Прагу і паступіў у кінаакадэмію вучыцца на рэжысэра. «У свой час я быў у многіх прыёмных камісіяў, аднак толькі двойчы за ўсё жыцьцё меў пэўнае перакананьне, што абітурыент, які адказвае перад камісіяй, на галаву вышэйшы за астатніх, — успамінае рэжысэр Антанін Кахлік, у тыя часы актыўны камуніст і старшыня студэнцкай рады, блізкі сябра Кундэра. — Неймаверная эрудыцыя, пырыня паглядаў і канцэптуальнае мысьленьне — вось што рэдка сустрачэш у адным чалавеку». Малады камуніст-інтэлектуал хутка зарабіў сабе гучнае імя на факультэце кінэматаграфіі і ў праскіх кавярнях.

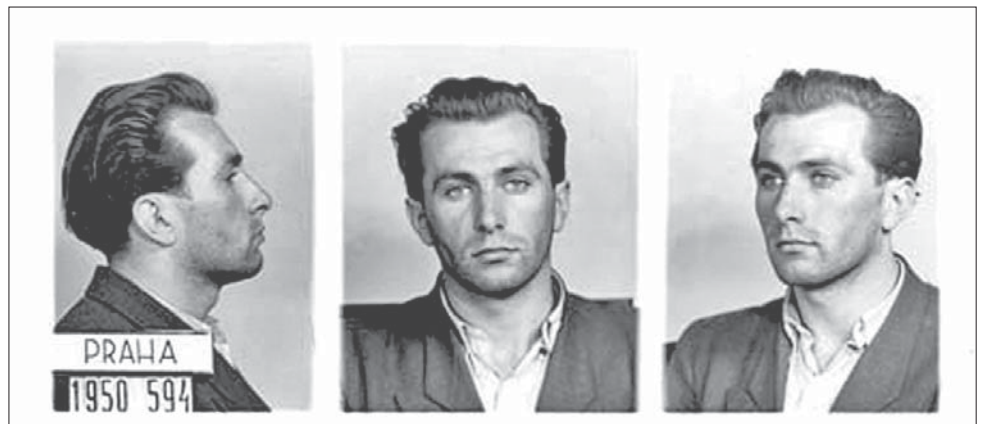
Шчасьлівыя дзенькі ў інтэрнаце «Калонка»

У той самы час Іва Мілітка таксама радавалася бесклапотнаму студэнцкаму жыцьцю пад кумачовым сьцягам. Юпа, яе хлопец з школьных часоў, зьнік за мяжою са сваім сябрам Дворжачкам, а яна паступіла ў Карлаў унівэрсытэт вучыцца нямецкую ды скандынаўскія мовы. «У Празе перада мной адкрыўся новы сьвет, — успамінае Іва. — Мяне засялілі ў інтэрнат «Калонка» ў маленькі пакойчык, за вокнамі якога квітнела вішня. Там я правяла найшчасьлівейшыя дні свайго жыцьця».

Мілітка паступіла ва ўнівэрсытэт акурат пасьля галаўнай хвалі бальшавіцкіх чыстак, што зьнесла з сабой чацьвертую частку ўсіх студэнтаў і тысячы настаўнікаў. Выкладаць засталіся верныя камуністы, таму жыцьцё ў студэнцкіх інтэрнатах нагадвала ідэлію «сацыялістычнага будаўніцтва». «Тых дзён ніхто не зразумее, — кажа Іва, апісваючы атмасфэру ў «Калонцы». — Памятаю, да прыкладу, выйшла на шпачыр з аднакурснікам на праскія ўзгоркі. І мы стаялі на гары, глядзелі на горад і марылі, як Чэхаславацка некалі зробіцца саюзнай рэспублікай СССР».

Ня шмат часу міне, як студэнт з факультэту эстэтыкі і заўзяты малады камуніст Міраслаў Длск стане часткай яе ідэліі. Яны пазнаёмліся ў студэнцкім будатрадце, а затым сталі сустракацца. Бацька Міраслава быў сацыял-дэмакратам, прайшоў праз Асьвенцым, і малады студэнт апантана разважаў са сваёй каханай пра тое, што гуманізм здабудзе перамогу толькі праз адзінства сацыял-дэмакратыі і ка-

юзам. «Для пакаленьня, якое гадавалася ў часы вайны, было вельмі цяжка не спакусіцца той ілюзіяй», — тлумачыць пісьменьнік Іван Кліма, сябра Кундэра. Кліма адчуў моладзевую апантанасьць камунізмам на ўласным досьведзе, але, адрозна ад Кундэра, гатовы разважаць на гэтую тэму: «Мы расьлі ва ўмовах вострага дэфіцыту інфармацыі. Нават у тыя гады, з 1945 па 1948-мы, ніхто не адважваўся пісаць праўду пра Сталіна, хоць людзі ўжо ведалі пра ягоныя злачынствы. Для маладых інтэлектуалаў левых поглядаў Сталін быў

Міраслаў Дворжачак. Фота з справы.

мунізму. Дласк пазнаёміў сваю дзяўчыну з сябрамі-аднадумцамі, адным з якіх быў студэнт кінаакадэміі — харызматычны інтэлектуал Мілан Кундэра. Іва Мілітка тады і вырашыла, што не паедзе ў эміграцыю да свайго колішняга кавалера Юпы.

Місія генэрала Мараўца

Лягер для ўцекачоў пад Мюнхэнам быў далёкі ад праскай студэнцкай ідыліі. У тыя часы міжнародная сетка лягераў для ўцекачоў выкарыстоўвала былыя канцэнтрацыйныя лягеры і баракі, у якія было напхана блізка 150 000 людзей. Умовы там былі жахлівыя. З чэскіх палітэмігрантаў, якія ўцяклі з краіны пасля камуністычнага пучку лютым 1948-га, здэкаваліся выгнаныя раней судзіцьця немцы, а выведслужбы камуністычных і заходніх краінаў саборнічалі паміж сабой у вэрбоўцы ўцекачоў.

Міраслаў Дворжачак і Міраслаў Юпа не вагаліся, на чым баку ім працаваць. Яны прайшлі допыт у контравыведцы ЗША, на якім апісалі казармы ў горадзе Градзец Кралаў, колькасць самалётаў і штат супрацоўнікаў, апісалі сваю падрыхтоўку, а таксама нарысавалі мапы лётнішчаў. У сярэдзіне лістапада 1949-га іх запрасілі на непрымякнутую вілу недалёка ад лягера ўцекачоў, што ў горадзе Ульм. Там яны пазнаёміліся з генэралам Францішкам Мараўцам, героем вайны і легендарным начальнікам даваеннай чэскай вайсковай выведкі, які і прапанаваў ім працаваць на «чэхаславацкую спэцслужбу, якая падтрымліваецца ЗША». Ім належаў працаваць кур'ерамі і выконваць у Чэхаславаччыне заданні, што мелі на мэце ўсталяванне дэмакратыі. Маладыя лётчыкі пагадзіліся пры ўмове, што генэрал Маравец узноўіць іх у складзе паветраных сілаў.

Яны прайшлі адмысловую падрыхтоўку, і з падрабляемі дакумэнтамі іх пераправілі на радзіму праз Багемскі лес на выкананьне першай місіі. Дворжачку належаў ўсталяваць кантакт з адным інжынерам-хімікам, высокапастаўленым работнікам кампаніі Chemapol.

Стаіць перад вачыма, нібы ўчора

У белым камуфляжы Дворжачак перайшоў засьнежанаю мяжу ў суправаджэньні падпольнага правадніка і скіраваўся ў вёсачку, дзе яму быў прытулак. «Ён назоваўся Карлам, здаецца. Вядома ж, праўдзівага імя мы і ня зналі, — узгадава Эсэф Тоўш, які і дагэтуль гаспадарыць на той сядзібе. Тады яму быў 21 год, і ён дапамагаў бацьку, спрактыкаванаю правадніку падпольшчыкаў. — Ён зрабіў на мяне моцнае ўражаньне: такі прыемны малады хлопец, недзе маіх гадоў. Іхныя заданні нас не цікавілі. Нашым клопатам было толькі даць прытулак, даць пераначаваньне».

Падчас калектывізацыі вёску раздзіралі супярэчнасьці, адны былі за новы лад, другія — супраць. Сям'я Тоўшаў адназначна абрала для сябе свабоду, і ў іхнай хаце прытулак знайшлі дзясяткі людзей: кур'еры заходніх выведак, праваднікі падпольшчыкаў і ўцекачы ад камуністаў.

Міраслаў Дворжачак ужо на наступны дзень выправіўся далей. Па прыбыцці ў Прагу ён паспрабаваў выканаць сваё заданьне і ўсталяваць кантакт з хімікам. Праседзеўшы колькі гадзінаў перад месцам ягонага працы, спрабуючы пазнаць яго, ён углядзеў Іву Мілітку, сяброўку дзяцінства і дзяўчыну свайго сябрука. Ён хуценька падбег да яе павітацца.

«Гэта стаіць перад вачыма, нібы ўчора было, — успамінае жанчына. — Так прыемна было бачыць яго. Ня памятаю, як ён патлумачыў свой прыезд у Прагу. Тады я была наіўная і неж не задумвалася. Я спытала Міраслава, як там Юпа, а потым ён правёў мяне да інтэрнату. Ён спытаў, ці можна пакінуць чамадан на пару гадзінаў, а як справіць свае справы ў горадзе, вярнуцца па яе», — апавядае Іва Мілітка.

Дворжачак выправіўся шукаць свайго хіміка. Ён праверыў адрас у раёне Вінаград, дзе меўся жыць інжынер, але бяз плёну. Пошукі вырашыў працягнуць назавтра і рушыў назад у інтэрнат, дзе зь Івай дамовіўся на начлег. У «Калонку» ён зайшоў каля васьмай вечара, але замест Івы за дзьвярыма яго чакалі два ўзброеныя паліцыянты. Дворжачка арышталі.

Прыгажуня Іва Мілітка.

Незабыўная сцэна

«Сёння каля 16.00 студэнт Мілан Кундэра, 1929 г.н., з г.Брно, які пражывае ў студэнцкім інтэрнаце па адрасе бульвар Георга VI, зьявіўся ў дадзены адрэс і паведаміў, што студэнтка Іва Мілітка, якая таксама жыве ў гэтым інтэрнаце, паведаміла студэнту Дласку, з таго ж інтэрнату, што на Карлавым мосьце ў гэты самы дзень яна сустрэла свайго знаёмага Міраслава Дворжачка. Згаданы Дворжачак, як мяркуецца, пакінуў пад ейным наглядам 1 чамадан, сказаўшы, што прыйдзе па яе апоўдні. (...) Як мяркуецца, Дворжачак дэзэртаваў з войска і зь вясны мінулага году знаходзіўся ў Нямеччыне, куды пераправіўся нелегальна».

Гэты сухі паліцэйскі рапарт пад нумарам 624/1950 дазваляе нам узнавіць сапраўдны падзеі, пасля якіх Міраслаў Дворжачак трапіў у камуністычныя лягеры. Прапанаваўшы прытулак знаёмцу ў сваім пакоі, Іва Мілітка сышла на абед з сваім хлопцам Дласкам, якому паведаміла пра нечаканы візыт (Дласк ведаў, што абодва хлопцы эмігравалі) і папрасіла не прыходзіць да яе ў той вечар, бо ў яе, імаверна, будзе Міраслаў. Затым Дласк раскажаў пра гэта Мілану Кундэру, які і прыйшоў паведаміць гэта ў паліцыю.

Пра тое, што зь ёй здарылася далей, распавядае Іва Мілітка: «Калі я вярнулася ў інтэрнат, да мяне пайшлі два чалавекі і завялі ў суседні пакой. З тае пары Дворжачка я больш ня бачыла. За тое, што прагаварылася пра яго, і па сёньня адчуваю сваю вину. Я была занадта наіўная, — кажа яна. — Затым я паехала адвечна даць бацькоў і расказала ім, што Міраслава арыштавалі празь мяне. А далей мой бацька наведаў бацькоў Міраслава і раскажаў ім навіну. Пачуцьцё, зь якім мне давялося жыць, жахлівае».

Матывы?

Перш як апісаць наступствы Кундэравага ўчынку, неабходна запытацца, што было прычынай, матывам даносу на невядомага чалавека. У тыя часы, калі з палос газэты КП Чэхаславаччыны «Рудэ права» ліліся прапагандысцкія артыкулы пра зьяждзеньне рахункаў з кіясавым ворагам, выносіліся сьмяротныя выракі, інфарматар ня мог ня ведаць, што чакае чалавека, на якога ты даносіш. Да прыкладу, у той самы дзень, калі быў зроблены данос, на старонках галоўнай камуністычнай газэты выйшаў артыкул пра двух чэскіх супрацоўнікаў амэрыканскага пасольства, якіх асудзілі да 18 і 15 гадоў катаргі.

Аднак адказ на пытаньне, што прымусіла Кундэру, не такі просты, як падаецца. Сапраўды, Кундэра быў ідэйным камуністам, і, магчыма, ён вырашыў зруйнаваць жыцьцё чалавека выключна з ідэялічных прычынаў.

Варта таксама разгледзець і асабісты матыў. Магчыма, Дласк раўнаваў сваю дзяўчыну (будучую жонку) і папрасіў сябра Кундэру дапамагчы пазбавіцца ад гэтага антыкамуніста. Але тады паўстае пытаньне, чаму Дласк сам не данёс на Дворжачка. Сапраўды, да самай сьмерці бацькі Івы Міліткі падазравалі менавіта яго.

Тропі магчымы матыў зьвязаны з выпадкам, які адбыўся акурат напярэдадні трагедыі ў «Калонцы». Ён стаў асновай для першага рамана Кундэра «Жарт». У 1949 г. Кундэра

атрымаў ліст ад сябра, у якім зьявілася вострая крытыка на адрас аднаго высокапастаўленага камуністычнага чыноўніка. Кундэра напісаў адказ у падобным рэчышчы. Абодва лісты перахапіла і прачытала таемная паліцыя — так малады камуністы дасталі сабе непрыемнасьці. Абодва мелі дысцыплінарныя спагнаньні. Аднак вынік быў неаднолькавым для іх: сяброў Кундэра выключылі з партыі і ўнівэрсытэту, а яго самога толькі выгналі з партыі.

Ці быў данос адплатой за грэх перад партыяй? Ахрэй адказу не даюць. Адзіны сьведка з жывых, хто можа даць адказ, — гэта Мілан Кундэра, але апошнія дваццаць пяць гадоў ён адмаўляецца размаўляць з журналістамі.

Глыбінны допыт

Што можна рэканструяваць даволі дакладна з архіваў і сьведчаньняў відавочцаў, дык гэта наступствы Кундэравага ўчынку. Рэжым жорстка караў сувязных, якія забясьпечвалі лучнасьць ангісавецкага супраціву. З 1948 да 1956 гг. органы дзяржаўнай бясьпекі арышталі каля 500 кур'ераў — «пешых агентаў», як называлі іх спэцслужбы. Прысуды звычайна вагаліся ад 12 гадоў да пажыцьцёвых. Больш за 20 кур'ераў пакаралі сьмерцю.

Міраслаў Дворжачак прайшоў кола допытаў, на якіх усімі наяўнымі спосабамі ў яго спрабавалі выбіць як мага больш інфармацыі. Прапаролы допытаў сьведчаць, што Дворжачак ня выдаў людзей, якія яму дапамагалі. Хоць ён быў упэўнены, што Іва Мілітка яму здрадзіла, ён ніколі ня згадваў, як яна і яе бацькі дапамагалі яму зьбегчы з Чэхіі. Сапраўднае месца пераходу мяжы ён паведаміў ужо толькі празь месяц пасля ўцекаў.

У верасьні 1950 г. 22-гадовага Дворжачка асудзілі за дэзэрцірства, шпіянаж і здраду радзіме. Дзяржаўны абвінавачаньніца патрабавала сьмерці. Суд абмежаваўся 22 гадамі катаргі, штрафам 10 000 кронаў, канфіскацыяй маёмасьці і пазбаўленьнем грамадзянскіх правоў.

Міраслава Дворжачка перавялі ў канцлягер. Вязьні атрымлівалі толькі адзін камплект адзеньня. У тым самым яны і працавалі ва ўранавых руднях, і хадзілі, і спалі.

Жыцьцё ў турме было супэрльнай мукай. Але асабісты супраць не сьціхаў. Паслужны сьпіс Міраслава Дворжачка ўтрымлівае цэлы шэраг прыкладаў яго супраціву лягерным парадкам — 16 красавіка 1956 г.: 5-дзённы выпраўленьчы тэрмін і дзесяць дзён адзіночкі за напісаньне «падбукторніцкіх» заклікаў на чацьвертым узроўні руднікі; 21 траўня 1956 г.: тры дні адзіночкі за чытаньне дэжэктыву на ангельскай мове «Плян забойства»; 9 чэрвеня 1956 г.: 5-дзённы карцяр за вывучэньне ангельскіх слоў.

Ён выйшаў зь лягера пры канцы 1963 г. пасля амаль 14-гадовага заключэньня. У тыя дні на паліцыі кнігарню выстаўлялі новы збор кароткіх апаведзяў, якія гораца абмяркоўваліся ў чэскіх культурніцкіх колах: «Сьмяротны каханьні» Мілана Кундэра.

Пачатак сумневаў

У той час, калі вязень нумар А0-3016 працаваў на ўранавых руднях, чалавек, які данёс на яго, рабіў сабе прыстойную кар'еру. Ён стаў ужо быў паважаным сацыялістычным паэтам, папулярным лектарам у кінаакадэміі, а таксама членам праўленьня саюзу пісьменьнікаў.

Затым, нешта каля 1954 г., з Кундэра «здарылася прасьвятленьне». Ён пабываў у Савецкім Саюзе і вярнуўся ступль з глыбокім падэзьньнем, што «Кастрычніцкая рэвалюцыя была, бадай, найвялікшым зьвязьням ХХ стагодзьдзя». Як і большыня прадстаўнікоў свайго пакаленьня, Кундэра ў выніку адварнуўся ад большавізму, а ў 1960-я ён стаў выбітным інтэлектуалам-рэформістам. Ягоны выступ на зьездзе пісьменьнікаў у 1967 г. і палеміка з Вацлавам Гаўлам, названая «Чэскі лёс», увайшлі ў падручнікі з гісторыі і хрэстаматыі як фундамэнтальныя спробы пераасэнсаваньня гісторыі сваёй краіны.

Мілан Кундэра маўчыць пра сваю цямную мінуўшчыну, а ніхто больш яе прасьвятліць ня можа.

Іва Мілітка, якая выйшла замуж за Дласка ў ліхую для сябе часіну, так і ня здолела пазбавіцца ад пачуцьця віны, а яе муж так ніколі нічога і не патлумачыў.

Міраслаў Дворжачак быў упэўнены, што менавіта яна давала яго да турмы. Праз два тыдні пасля ўводу савецкіх танкаў у Прагу, 21 жніўня 1968 г., ён эміграваў на Захад і больш ніколі не вяртаўся на бацькаўшчыну.

На пачасьце для Мілана Кундэра, той данос праходзіў у спэцслужбах па іншым ведамстве і, відаць, пра яго забыліся, калі самога Кундэру трымалі ў полі зроку як аднаго з ключавых рэфармістаў на пачатку пэрыяду «нармалізацыі». Дзяржбясьпека рабіла ўсё магчымае, каб зламаць яго, але ніколі не шантавала яго падзеямі 20-гадовай даўніны.

Непрызнаны на радзіме

Па эміграцыі з Чэхаславаччыны ў Францыю спробы Кундэра схаваньне сваёй мінулае ператварыліся ці не ў насланыя. Пасля адной прыкрай прыгоды з журналістамі пісьменьнік перастаў даваць інтэрвію і адмовіўся дзяліцца хоць якімі камэнтарамі на тэму сваёй мінуўшчыны. Ён пісаў, што найважнейшым для яго была творчасць, яго раманы існавалі самастойна і ніякім чынам не маглі асацыявацца з асобай аўтара.

Пасля рэвалюцыі ён тайком прыяжджаў на бацькаўшчыну, жывучы ў гатэлях пад выдуманымі імянамі.

Ці ёсьць гэтае хаваньне сьлядоў натуральнай патрэбай сусьветна знамага пісьменьніка, які заўсёды быў замкнёным інтравэртам, ці гэта ўсё ж спроба схаваньня нязручных фактаў біяграфіі? Нам застаецца толькі разважаць. Адзіны чалавек, які можа сказаць праўду, — гэта сам Кундэра.

Апошнім часам СМІ знайшлі сабе папулярны занятак: выкрываць сакрэтныя інфарматыраў і тых, хто супрацоўнічаў з тагачасным рэжымам. Аднак у гэтай гісторыі, бадай, іншае паходжаньне. Ужо колькі гадоў у зьбіраю ўспаміны важных сьведкаў падзеяў сучаснай чэскай гісторыі. Сьпяраша і запісваў іх распаведы для грамадзкага аб'яднаньня Post Bellum, а на пачатку гэтага году атрымаў прапанову записць іх для новаўтворанага Інстытуту дасьледаваньняў таталітарных рэжымаў. Прапанову прыняў з прыемнасьцю, але і зь лёгкім трымценьнем пры адной думцы аб трагічных лёсах людзей, зь якімі мне зноў выпадае сустрацца. Праскія архівы даюць каштоўны матэрыял для пошуку сьведкаў і беспроцэнтную дапамогу навукоўцам у ажыўленьні мінулага.

Гэтай гісторыі ўжо больш як 50 гадоў, у ёй было каханьне, здрада, агенты, уцёкі, комплексе віны і шмат невядомых людзей. Даволі звычайная гісторыя пачатку 1950-х... Ніхто з жывых яе ўдзельнікаў і не падазраваў, што Мілан Кундэра так глыбака замяшаны ў іх лёсах.

Пасля доўгіх ваганьняў Іва Мілітка пагадзілася зноў раскажаць пра сваё жыцьцё. Тады я вырашыў шукаць іншых людзей і сабраць мазаіку зь лёсаў розных удзельнікаў і іх матываў.

Знайсьці Міраслава Дворжачка, які жыве ў Швэцыі зь сярэдзіны 1970-х, было лягчэй, чым схіліць да размовы. Спачатку ён даў згоду, але раптам перадумаў. Пра свае ўцёкі, працу з генэралам Мараўцам і турму ён ніколі не гаварыў нават з найбліжэйшымі сваякамі. «Я заўсёды хацеў ведаць гісторыю пра бацькавы ўцёкі і катаргу, але ён не хацеў пра гэта гаварыць», — кажа сын Дворжачка Патрык, які жыве ў Канадзе. Праз два месяцы пасля нашай першай сустрэчы ў Дворжачка здарыўся інсульт, і ён дагэтуль ляжуча. Ён так і працягвае жыць зь перакананьнем, што здрадзіла яму Іва Мілітка.

Іншым непасрэдным удзельнікам тых падзеяў быў Міраслаў Дласк, але ён памёр у 1990-х гг. Апошні — Мілан Кундэра, але ён не адказаў на маю просьбу пра інтэрвію. Такім чынам, дакладны падзеі таго дня і матывы, якія прывялі яго ў паліцыю з даносам на невядомага чалавека, застаюцца таямніцай. Цяжар ад таго, што хавалася 58 гадоў, нялёгкі.

Доўгі час я разважаў, ці маю я маральнае права публікаваць гэтую гісторыю. Але ў выніку вырашыў, што публікацыя дапаможа праліць святло на некаторыя пытаньні без адказаў, а таксама паспрыяе прызнаньню адважных людзей, такіх, як Міраслаў Дворжачак, і шырокаму разгортваньню дыскусіі пра павяненны падзеі ў Чэхаславаччыне.

Адам Градзілек, часопіс Respect.
Беларуская адаптацыя —
Раман Маладзьяшын

Традыцыйная беларуская сям'я за абедам. Нямецкая паштоўка (Горадня, 1916 г.).

Харчаваньне беларусаў у XX стагодзьдзі

Слова ад аўтара:

Чатыры гады таму гісторык Алесь Бель ініцыяваў праект «Наша стравы», дзякуючы чаму зьявілася адпаведная рубрыка і ў «Нашай Ніве». Адным з вынікаў праекту мусіла стаць Энцыклапедыя беларускай кулінарыі і гастронаміі «Наша ежа», якую мела выдаваць «Беларуская Энцыклапедыя».

У статусе гэтага выдавецтва за апошнія гады шмат што змянілася. Ад канца 1960-х да 1980-х беларуская культура прайшла пад знакам Энцыклапедыі. Сёньня ж значэньне «Беларускай Энцыклапедыі» прыніжанае, а імкненьне маргіналізаваць «Энцыклапедыю», у тым ліку і на знакавым узроўні, выявілася ў высяленьні выдавецтва з будынку на вуліцы Акадэмічнай, які для яго ўзводзіўся. Цяпер «Энцыклапедыя» месціцца ў завулку Калініна, а ў вокны супрацоўнікаў трапляе пах шампуню, які разьліваюць па суседзтве. Увогуле ж «Беларуская Энцыклапедыя» магла апынуцца на ўскрайку Менску ў будынках рыбнага заводу...

Гэтая мэтамарфозы адбіліся і на лёсе выданьня «Наша ежа». Некалькі гадоў праект быў замарожаны, пакуль Міністэрства інфармацыі не пагадзілася яго фінансава падтрымаць, але... толькі як расейскамоўны. Сёньняшняе кіраўніцтва выдавецтва і ня супраць бы выдаць кніжку па-беларуску, але ніякім чынам гэтую пазыцыю адстойваць ня будзе. Нашыя ж усе тэксты ствараліся па-беларуску. Трэба разумець, што гэта ня кніга рэцэптаў, а культуралгічнае выданьне па тэме такой базавай для чалавека зьявы, як ежа.

Чытачам «НН» прапануецца газэтная версія аднаго з удводных артыкулаў да энцыклапедыі. У хвіліны, калі Вы чытаеце гэты тэкст, ён перакладаецца ў выдавецтве на расейскую мову.

Алег Дзярновіч

Цікава сачыць, як разам з гістарычнымі ўмовамі змяняецца побыт людзей, у тым ліку такая падставовая яго частка, як харчаваньне.

У пачатку XX ст. традыцыйны лад жыцьця беларускай вёскі распадаўся, але парадак прыёму ежы і найважнейшыя стравы заставаліся даўнейшымі. Узімку сям'я харчавалася тры разы на дзень, часам яшчэ палуднавалі. У летнюю пару полудзень быў абавязковым — гэта дыктавалася інтэнсіўнасьцю працы галоўнага аграрнага сэзону. Звычайна ежа ў нядзелю была больш разнастайнаю. Амаль усе прадукты (мука, мяса, крупы, гародніна і г.д.) былі «сваёй гадоўлі». Куплялася соль, а ў багачэйшых сем'ях і цукар. І ў бедных, і ў заможных галоўным прадуктам заставалася бульба, другое месца займаў хлеб, трэціе — гародніна, пераважна капуста і буракі. У канцы лета — пачатку восені надыходзіў час садавіны. Улетку спажывалі многа малака. Радзей — тварог, масла, алей. Рыбу таксама не куплялі, а лавілі. Таму ў «безвадаёмных» мясцінах яе не спажывалі. Найбяднейшыя рацыён быў у беларусаў увесну, калі сканчаліся леташнія запасы, а новага ўраджаю яшчэ чакаць і чакаць.

Але тое на вёсцы. Гарадзкая ж цывілізацыя Беларусі паўставала з усімі прыкметамі канс'юмэрызму, глямуру і разнастайнасьці выбару. Традыцыйныя кірмашы і рынкі па-ранейшаму поўніліся якаснымі мясцовымі прадуктамі, але адзнакаю рэспэктабельнасьці

ўжо тады лічыліся рэстараны замежнай кухні. Калі кавярня ці кандыгэрыя — дык абавязкова французская, венская ці канстантынопальская. Хоць мясцовыя піва і сыры карысталіся тады значна большай вядомасьцю і павагай, чым сучасная беларуская прадукцыя.

Салодкая манная каша

Сацыяльныя катаклізмы — Першая сусьветная вайна, рэвалюцыя — зруйнавалі ўсю гаспадарку, у тым ліку і гандаль. Сотні тысячаў людзей вымушана прыйшлі ў рух. У Беларусі зьявіліся масы народу з іншых краёў — вайскоўцы расейскай (больш за 1,5 млн чалавек) і нямецкай (каля мільёну) армій. Адначасова два мільёны жыхароў Беларусі апынуліся ў бежанстве ў глыбіні Расіі. Дарэчы, беларусы і ўкраінцы прынеслі туды з сабою звычайку есьці салёнае сала. Раней яго зусім не спажывалі паўночнай лініі Смаленск — Тула — Пенза — Самара. У сваю чаргу, у эвакуацыі беларусы панавучваліся ляпіць сібірскія пярэньні.

У выніку ваеннага разбурэньня

Насельніцтва	Хлеб	Бульба	Цукар і цукровыя рэчывы	Мяса	Рыба	Малако	Гарбата, кава	Садавіна	Калёрыя на 1 чалавека ў дзень
Вясковае	590,9	955,4	2,0	88,5	6,6	173,2	0,8*	14,3	4086
Гарадзкое									
Менск	507,8	537,7	25,8	106,5	12,2**	92,5	2,0	6,1	3201
Віцебск	451,7	296,1	19,7	119,2	24,2***	164,2	2,5	83,5	2648

* (разам з сурагатамі)

** (у тым ліку селядцоў — 6,1)

*** (у тым ліку селядцоў — 4,5)

Лічбы ўзятыя з «Статыстычнага штогодніка» за 1923—1924 гг. Цэнтральнага Статыстычнага ўпраўленьня БССР.

гаспадаркі традыцыйная сыстэма харчаваньня закансэрвавалася на гады. А побач ішлі працэсы, што паступова прывялі да фармаваньня савецкай кухні.

Савецкая кухня складалася ў СССР з сярэдзіны 1930-х і да пачатку 1990-х. Яна мела тэхналёгію кулінарнай вытворчасці і кампазыцыю стравы, якія адраозьнівалі яе ад нацыянальных кухняў народаў СССР, прычым на ўзроўні смакаў. Гэтая кухня перажыла некалькі этапаў разьвіцьця, адлюстроўваючы сацыяльную, эканамічную і палітычную гісторыю СССР.

Напрыклад, у першыя гады савецкай улады нарадзілася звычайка, што дажыла да нашых дзён: у шпітальных, санаторных і сталюках сталі варыць вадкую падсалоджаную манную кашу замест густой і падсоленай, як было прынята раней. Рэч у тым, што ў першыя савецкія гады па картках выдавалі невялікую колькасьць крупы і цукру. І ўсё адно не ставала. Тады гаспадарнікі паставілі злучыць абодва прадукты ў адну страву, ды яшчэ моцна разьбіць вадую — каб было болей. Уладзімер Ленін адмоўна ставіўся да гэтай ініцыятывы, лічыў яе марнатраўствам ды спрабаваў адміністрацыйнымі мэтадамі перашкодзіць распаўсюду манкі. Але традыцыя ўсталявалася. Наша салодкая манная каша, такім чынам, паходзіць з тых галодных часоў.

У 1924 г. калі сыстэма харчаваньня стабілізавалася, дзённы рацыён вясковага і гарадзкога насельніцтва БССР выглядаў наступным чынам (лоты месца, у грамах):

Мы бачым, што аднаасобная вёска яшчэ магла падтрымліваць высокі ўзровень спажываньня, а найлепшая сыстэма харчаваньня была зусім не ў сталіцы Савецкае Беларусі. Па мясе, рыбе, малаку, садавіне, гарбаше і каве лідэрам быў Віцебск. Нездарма там узнік такі культурны фэномэн, як Віцебская мастацкая школа. У горадзе на Дзвіне знаходзіліся правяніцкія склады царскага войска, а сам Віцебск не пераходзіў так актыўна з рук у рукі, як, да прыкладу, Менск. Адпаведна інфраструктура і сыстэма забесьпячэньня там захавалася лепш — і сюды пацягнуліся мастакі з галоднага Петраграду. Менск жа набіраў каларыйнасьць за кошт сала, якога тут спажывалі ў 3,16 разы больш, чым у Віцебску. Таксама ў Менску заўважна больш елі хлеба ды бульбы.

1920-я былі ў СССР часам кулінарных пазычваньняў. З Наваросіі ва Ўсходнюю Беларусь трапіў звычай гатаваць курыны суп з лапшой, які з цягам часу стаў агульнасаюзнаю «сталоўскаю» стравою. З адзкіх рэстаранаў быў прыўнесены бэфстроганаў, які з стравы вузкага кола аматараў пераўтварыўся ў вельмі пашыранаю; пецярбургскія новаміхайлаўскія катлеты з мэню рэстарана Купецкага клюбу ў часы гетмана Скарападзкага патрапілі ва Ўкраіну, ператварыліся там у «катлеты па-кіеўску», і як «новая стравы» ўвайшлі ў агульнасаюзнае рэстараннае мэню. З Украіны прыйшлі варэнікі і боршч. Нарэшце, большасьць яйкавых, малочна-мучных і малочна-расьлінных стравы, названымі «дыетычнымі» (так у 1920—1930-я называлі ўсе паравыя, нясмажаныя, працёртыя і адварныя стравы зь мяса, рыбы і гародніны), прыйшлі ў грамадзкае харчаваньне з прыбалтыйска-нямецкай і асабліва яўрэйскай кухні, што было звязана з шырокім пранікненьнем на ўсход яўрэйў з па-за былой «рысы аселасьці» Рыга — Магілёў — Гомель — Кіеў — Херсон.

Новыя расчараваньні

1920-я былі адзначаныя ў БССР спробамі рэформы сельскай гаспадаркі, што мела паўплываць на рацыён жыхароў краю. У нашай кліматычнай зоне таварнае расьлінаводства ў многіх пазыцыях стратнае. Гэта наглядна давёў жорсткі аграрны крызіс 1880-х, калі высветлілася, што беларускія збожжа і цукар ня могуць канкураваць з украінскімі або нават аргэнтыйскімі. Яшчэ тады

пачалося балючае перапрафіляванне беларускай гаспадаркі — праз пашырэнне жывёлагадоўлі, мяса-малочных фэрмаў, хутарызацыю ды стварэнне добраахвотных кааператываў. Малочныя арцелі захаваліся ва Ўсходняй Беларусі, пакуль не былі знішчаныя калектывізацыяй. Падчас НЭПУ адбываўся нават іх колькасны рост: з 1924 г. лік такіх арцеляў у БССР павялічыўся з 14 да 65, і яны складалі 8% усіх сельскагаспадарчых кааператываў — тады яшчэ добраахвотных. У першыя савецкія гады сельская гаспадарка Беларусі ішла шляхам заходнеўрапейскіх краінаў. У гэты кароткі момант па ўзроўні жыцця ўсходнебеларускія сяляне крыху абагналі «заходнікаў». Гаспадаркі арганізаваліся на аснове распрацаванай эканамістамі А.Смолічам, Я.Кісьляковым і С.Ждановічам канцэпцыі развіцця «Беларусь—Данія». Тагачасны наркам земляробства Зьміцер Прышчэпаў сьцьвярджаў: «Беларусь у развіцці сельскай гаспадаркі мусіць стаць Даніяй на Ўсходзе Эўропы». Стаўка рабілася на жывёлагадоўлю. У верасні 1929 г. Прышчэпаў быў зняты з пасады па абвінавачанні ў «правым ухіле», а масавае стварэнне калгасаў паставіла крыж на пракце беларускіх эканамістаў. Урокі з вынікаў развіцця расьлінаводства і жывёлагадоўлі ня зробленыя ў Беларусі дагэтуль.

Посьпехі НЭПУ ў другой палове 1920-х выявіліся, сярод іншага, у адкрыцці ў гарадах новых рэстаранаў. Гэта пашырыла асартымэнт страваў і павысіла патрабавальнасць людзей да якасці і смаку ежы. Газета «Звезда» (да 1925 г. расейскамоўная) 13 лістапада 1923 г. паведамляла: «Увага! Унівэрмаг Чырвонага Крыжа. З 12-га лістапада паступіла ў продаж вялізная партыя ўсялякіх тавараў найлепшай якасці й свежасці: ікра паюсная, балык, сёмга, кефаль, керчанскія сельдзі, шпроты, кількі, бычкі, лімонны; маскоўскія гарэлачныя вырабы — лікёр, запяканка, рабінаўка, спатыкач, допель-кюмель, замежнае шампанскае і

лекавыя віны «Дэпрэ» разліву мірнага часу; парфумы замежныя «Бракара» ды інш. (навінкі). Якасць і свежасць тавару гарантуем. Продаж усім. Кошты па-за канкурэнцыяй».

Але адначасова дзейнічала і іншая тэндэнцыя — пашырэнне савецкай сыстэмы грамадзкага харчавання зводзіла мэню да стабільнага складу з дзясятку «правераных» страваў. А актыўная будоўля фабрык-кухняў у 1930-я прывяла ня толькі да мінімізацыі мэню, але і да спрашчэння кампазіцыі ды тэхналогіі страваў. Найбуйнейшая ў БССР фабрыка-кухня пачала дзейнічаць у Менску пры канцы 1934 г., адначасова з суседнім Домам ураду. Фабрыка мела магчымасць карміць у дзень некалькі тысяч чаалак. Ужо з 1935 г. яна пачала штодзённа развозіць сьняданкі па школах Менску — на ўласных аўтамашынах зь фірмовай сымболікай. У рэцэптуры фабрык-кухняў найперш адсякаліся прыправы ды іншыя «экзатычныя» элементы. Пераможнай тэхналогіяй апынуўся ўсходнеславянскі прыём варкі. Вараная капуста, грэцкая каша з маслам і мясам, сісель ці гарбата зь лімонам сталі асновай савецкага мэню 1920—1930-х.

Самі працоўныя часам вельмі нізка ацэньвалі якасць гатоўкі ў рабочых сталюках: «У страўні кормяць агідна: даюць параную бульбу, да таго ж скіслую. Сьвежую капусту падбываюць малаком. Солі не кладуць... Калі вараць рыбу, то ўсё мяса абразаюць аж да галавы, пакідаючы адну галаву» (З тасмай Дакладной запіскі ў Сакратарыят ЦК КП(б)Б, верасень 1934 г.).

Смакавыя ж стэрэатыпы яшчэ захоўваліся ад традыцыйнага грамадства: тлустая ежа = смачная ежа. Пра гэта яскрава сьведчыла прыватнае ліставаньне, дзе новыя гараджане менавіта так характарызавалі гарадзкую ежу. Але нават у гарадах, каб пратрымацца зімой, рабочыя трымалі індывідуальныя гароды. Савецкія ўлады імкнуліся па-свойму, адмініст-

рацыйнымі мэтамі збалансаваць харчаваньне грамадзянаў. Так, у 1932 г. з ініцыятывы наркама гандлю Анастаса Мікаеяна ўвялі «рыбны дзень» ва ўсіх сталюках і рэстаранах СССР. У 1976 г. ЦК КПСС перасунула «рыбны дзень» на чацьвер. Відаць, у дакор хрысціянскім вернікам, для якіх пошным днём была пятніца. У «рыбныя дні» з мэню сталовак знікалі мясныя стравы, што выклікала незадавальненне наведнікаў.

У заходнебеларускай вёсцы, што ня зьведала катаклізмаў БССР 1930-х, сыстэма традыцыйнага харчавання захоўвалася больш поўна. Па-ранейшаму асноўнымі прадуктамі былі бульба, капуста і хлеб. Але гаспадары, як і раней, займаліся гатаваньнем розных мясных вырабаў — вэнджаных ды вяленых. Соль ужывалася невысокага гатунку, цукар быў рэдкасьцю ў сялянскай хаце і ўсюды замяняўся сахарынам, які перапраўлялі кантрабандысты празь літоўскую мяжу. Разнастайла сялянскае мэню рыба, якая ў вялікай колькасці вадзілася тут у шматлікіх рэчках, азёрах, сажалках. Праз усе 1920-я ўраджайнасць была невысокай. Але ў перадваенныя гады эканамічнага ўздыму (1937—1939 г.) Віленскае, Наваградзкае і Палескае ваяводства дасягнулі па ўраджайнасці збожжа і бульбы паказчыкаў Францыі.

Як уратавацца ад голаду?

У час Другой сусьветнай вайны многія беларусы былі мабілізаваныя ў войска, дзе апынулася і абсалютная большыня прафэсійных кухараў Савецкага Саюзу. Вайскоўцы рэгулярна мелі гарачую ежу з дзьвюх страваў. Так вайна прызвычалі масы людзей да грамадзкай кухні. Чырвоная Армія забясьпечвалася значна лепш за савецкі тыл.

На акупаванай тэрыторыі нямецкія ўлады, зацікаўленыя ў функцыянаваньні мясцовай гаспадаркі дзеля патрэбаў Вэрмахту і Райху, наладзілі сыстэму забесьпячэння ў гарадах, арганізаваную паводле

Вокладка кніжка Сіцынскага «Як трэба рабіць масла» (Менск, 1926 г.) з сэр'і «Сялянская бібліятэка».

жорсткіх прыныцаў карткавага рацыянаваньня. Нормы былі вельмі, вельмі сьціплымі. Так, узімку 1941—1942 гг. менчукі атрымлівалі 200 г хлеба на дзень. Вёска, нягледзячы на нямецкія ды партызанскія рэквізыцыі, жыла лепш за горад. У гарадах квітнеў «чорны рынак». Заходняя Беларусь і тут выглядала лепш. Беларускія дзеячы, якія супрацоўнічалі з немцамі, нават вывозілі выхаванцаў дзіцячых дамоў, каб уратаваць іх ад голаду, у заходнебеларускія рэгіёны.

Як сьведчаць дакумэнты і ўспаміны, самым галодным быў не ваенны пэрыяд, а паваленыя 1946—1947 гг. Ва Ўсходняй Беларусі пачалі аднаўляць калгасную сыстэму, на гэтыя ж гады прыпала засуха — вынік быў кумулятыўны. Усё ж заўважна, што ня толькі

кліматычныя катаклізмы спрычыніліся да голаду, бо ён закрануў толькі ўсходнія рэгіёны краю. Каб дастаць прадукты, жыхары «малой» БССР пацягнуліся ў Заходнюю Беларусь. Улады вінавацілі ў спэкуляцыі тых людзей, што скупалі прадукты ў заходніх абласьцях ды перапрадавалі ва ўсходніх. Пайкова-карткавая залежнасьць гараджанаў ад дзяржавы, адсутнасць нармаванага забесьпячэння харчамі сельскай мясцовасці ўзмацнялі страх людзей перад голадам, штучна завастралі крымінальную абстаноўку.

Працяг чытайце ў наступным нумары.

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЕДАКЦЫЮ

Новыя выданьні крыніцаў па даўняй гісторыі Беларусі

Мэтрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга № 30 (1480—1546 гг.): Кніга запісаў № 30 (копія канца XVI ст.) / Падрыхт. В.Мяжынскі. — Менск: «Беларуская навука», 2008. — 386 с.

Мэтрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 70 (1582—1585 гг.): Кніга запісаў № 70 (копія канца XVI ст.) / Падрыхтаваў А.Мяцельскі. — Менск: «Беларуская навука», 2008. — 354 с.

Сапраўднае сьвята для цікаўных да даўняй гісторыі Беларусі — выданьне дзьвюх новых кніг Мэтрыкі Вялікага Княства Літоўскага, падрыхтаваных беларускімі дасьледчыкамі. Нарэшце выдавецтва «Беларуская навука» ўзьбілася на сэрыйнасць публікацыі. Мэтрыкі-кніжкі выйшлі ў свет паводле аднолькавага выдавецкага стандарту і ў цвёрдай вокладцы.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitė knygos (1494—1504). Parengė Darius Antanavičius ir Rimvydas Petrauskas. — Vilnius: Pilių tyrimo centras «Lietuvos pilys», 2007. — 568 p.

[Скарбавая кніга двара вялікага князя літоўскага Аляксандра Ягелёна (1494—1504) / Падрыхтавалі Дарус Антанавічус і Рымвідас Пятраўскас. — Вільня: Цэнтар дасьледаваньня замкаў «Літоўскія замкі», 2007. — 568 с.]

Крыніца выдадзена ў дзьвюх моўных вэрсіях — у арыгінальнай мове (на лаціне), і ў перакладзе на літоўскую.

Смялявічы, «абласныя» Дажынкі. 2002 год.

Усе сёлетнія Нобэлі

Каму, за што, і навошта гэта трэба. Вынікі Нобэлеўскага тыдня.

Хімія: Нобэль для трох адкрывальнікаў зіхоткага бялку ў мэдусах

Зіхоткі бялок, або зялёны флюарысцэнтны пратэін (GFP) — шляхаводная зорка сучаснай біяхіміі. Карыстаньне ім дазваляе сачыць за разнастайнымі працэсамі ў клетках, якія інакш былі б нябачныя. Такімі як паступовая атрафія нэрвовых клетак у тых, хто пакутуе на хваробу Паркінсона, або разьвіцьцё раковых працэсаў у мозгу.

Асаму Сімамура вылучыў бялок з мэдусы *Aequorea Victoria*, якую прыбівае прылівам да заходняга берага Паўночнай Амэрыкі. Ён выявіў, што бялок зіхаціць зялёным сьвятлом ва ультрафіялетавым спектры. Мартын Чалфі прадэманстравваў каштоўнасьць GFP для высвятленьня розных біялігічных працэсаў. Трэці будучы ляўрэат, Роджэр Тсін, раскрыў агульны мэханізм зіхцення.

У целе кожнай жывой істоты — дзясяткі тысяч бялкоў. Калі нейкі з іх не перамяшчаецца як трэба, дык зазвычай гэта завяршаецца хваробай. Таму біяхімікі так уважліва сочаць за рухам і актыўнасьцю бялкоў у целе. Пры дапамозе сучасных тэхналягіяў навукоўцы здольныя далучаць зіхоткі GFP да патрэбных, але нябачных бялкоў.

Мэдыцына і фізіялёгія: за выяўленьне вірусу, які спрычыняецца да раку шыйкі маткі і за адкрыцьцё вірусу імунадэфіцыту (ВІЧ-інфэкцыі)

Рак шыйкі маткі, які выклікаецца вірусам чалавечай папіломы, знаходзіцца ў 5% з усіх хворых на рак. Вакцыны, заснаваныя на адкрыцьці нямецкага на-

вукоўца Гаральда цур Гаўзэна, здольныя забясьпечыць больш за 95-працэнтную абарону для 500 тысяч жанчынаў, якія захворваюць на гэты від раку штогод.

Цур Гаўзэн зрабіў дапушчэньне, што сьляды вірусаў можна знайсці ў ДНК пухлінавых клетак, бо калі гэтыя клеткі зьмяшчаюць вірус, дык геномы (сукупнасьць усіх генаў арганізму) вірусаў павінны інтэгравацца ў іх уласныя геномы. У 1983 гэты пошук быў паспяхова завершаны.

Франсуаз Барэ-Сінусі і Люк Мантаньне знайшлі вірус імунадэфіцыту (ВІЧ). Знайшлі зь цяжкасьцю, бо гэты вірус ня быў падобны да ўжо вывучаных анкагенных вірусаў. У адрозьненне ад іх, ВІЧ не выклікаў бескантрольнага росту клетак. Наадварот, трапіўшы ў клетку, ён як бы чакаў сваёй актывацыі, а пасля актывацыі пачынаў зьнішчаць лімфацыты, якія граюць значную ролю ў сыстэме імуннай абароны чалавека. Адкрыцьцё францускіх навукоўцаў дапамагло зразумець, як разьвіваецца хвароба і як вірус узаемадзейнічае з клеткай, у якую трапіў. Наша, чалавечая, пакуль што не ўзяла. Але сёньня антывірусная тэрапія, якая грунтуецца на адкрыцьці французаў, падвысіла працягласьць жыцьця для ВІЧ-інфікаваных ледзьве не да сярэдняй працягласьці жыцьця здаровых людзей.

Фізыка: прэмія навукоўцам, якія даказалі адсутнасьць сымэтрыі на ўзроўні кваркаў

Наш Сусьвет існуе дзякуючы адсутнасьці сымэтрыі на ўзроўні элемэтарных часьцінак — на кожныя 10 мільярдаў і адну часьцінку матэрыі прыпадае толькі

Марці Ахцісаары.

10 мільярдаў антыматэрыі. Матэрыя і антыматэрыя зводзяцца адна адну да нуля, і тая «жменька» матэрыі, што застаецца, і зьяўляецца нашым Сусьветам. Парушэньне сымэтрыі прадказалі нобэлеўскія ляўрэаты 1967 г., а сёлетнія пацьвердзілі экспэрэмэнтальна.

Амэрыканец японскага паходжаньня Ёічыру Намбу з Чыкаскага ўнівэрсытэту атрымаў прэмію «за адкрыцьцё мэханізму спантаннага парушэньня сымэтрыі ў фізыцы элемэтарных часьцінак». Яго калегі, японцы Макота Кабаясі і Тасіхідэ Маскава ўзнагароджаныя «за адкрыцьцё крыніцы парушэньня сымэтрыі, якое дазволіла прадказаць існаваньне ў прыродзе прынамсі трох сямействаў кваркаў». Пытаньне, якім чынам гэта здарэцца дакладна, застаецца неразьяўненым. Навукоўцы спадзяюцца, што гадронны калайдэр у Жэнэве прыядкрые некаторыя таямніцы фундамэнтальных часьцінак.

Эканоміка: за аналіз структуры гандлю і геаграфічнага разьмеркаваньня эканамічнай актыўнасьці

Мадэль, якую распрацаваў амэрыканец Пол Кругман, называецца «Ядро—пэрыфэрыя». Яна даводзіць, што залежнасьць паміж эканоміяй ад маштабу вытворчасці (economy of scale) і транспартнымі выдаткамі мо-

гуць прывесці да канцэнтрацыі або, наадварот, да разьмеркаваньня насельніцтва. Пры пэўных умовах.

Працы Кругмана дазволілі растлумачыць наступствы глябэлізацыі і разьвіцьця міжнароднага гандлю, а таксама прычыны імклівай урбанізацыі насельніц-

агрэсіўнага, павярхоўнага сьвету нашых дзён, сутыкаюцца са сьцяною неразуменьня і адчужэньня. Письменьнік баянсуе між рэалізмам і глючным візіянерствам.

Лё Клезіё славіцца адмысловым стылем. Ён піша то ў стылістыцы пратаколу, то інсыгна малюнку, з гэтага нараджаецца нешаблонны тэкст. Паэтыка выкарацаецца з штодзённасьці, вызваляецца новае слова. У выніку пісьмо вызваляецца ад уніформы традыцыйных апавядальных прыёмаў. У сваім эсе «Матэрыяльны экстаз» (1967) пісьменьнік крытыкуе «дурную манернасьць», «антыкварныя адметнасьці, на якія больш ніхто не купляецца». Можна сказаць, што сёлетні Нобэль атрымала багатая француская літаратурная традыцыя, а зь ёй ўзнагародзілі рэфарматара, які пашырыў стылістычныя межы літаратуры.

Прэмія Міру: за трыццацігадовую дзейнасьць па ўрэгуляваньні канфліктаў у розных краінах сьвету

Ляўрэатам сёлета стаў былы прэзыдэнт Фінляндыі Марці Ахцісаары. У 1977—1984 гг. ён, як упаўнаважаны ААН, займаўся вырашэньнем канфлікту ў Намібіі. Увесну 1999 г. стаў адным з пасярэднікаў падчас вайны ў Югаславіі, прапанаваў тады мірны плян вырашэньня канфлікту ў Косава, зь якім пагадзіўся Бялград. У 2000 г. заснаваў няўрадавую арганізацыю «Ініцыятыва па пераадоленні крызісаў». У 2000—2001 гг. інспэктаваў склады ўзбраеньня Ірландзкай рэспубліканскай арміі. У 2005 г. пры пасярэдніцтве Ахцісаары быў падпісаны мірны дагавор, які паклаў канец трыццацігадовай вайне паміж урадам Інданэзіі і сэпаратысцкім рухам у правінцы Ачэх. У 2005 г. прызначаны спецыяльным пасланьнікам генэральнага сакратара ААН па кіраўніцтве працэсам вызначэньня будучыні Косава. У 2007-м падрыхтаваў плян мірнага ўрэгуляваньня канфлікту, які праз пазыцыю Расеі і Кітаю быў адкінуты ААН.

Барыс Тумар, Павал Касьшокевіч

Пол Кругман.

ва плянэты.

Сюрпрызам зрабілася тое, што прэмію гэтаму непрымірымому крытыку Буша ўручылі менавіта цяпер, напярэдадні выбараў у ЗША.

Літаратура: Нобэль стылісту і падарожніку

Літаратурны ляўрэат-2008, францускі пісьменьнік Жан-Мары Гюстаў Лё Клезіё, стаў вядомы яшчэ сваімі першымі раманамі «Працікол» (1963), «Трасца» (1965). Малады герой раману «Працікол» швэндаецца па горадзе, выступае перад тлумам, што каштуе яму зьмяшчэньня ў псыхальніцу. Наватарскае пісьмо Лё Клезіё падкрэсьлівала агрэсіўнасьць сучаснага дэгуманізуючага грамадства («Гіганты», 1973). Письменьнік таксама шмат падарожнічаў і дасьледаваў аддаленыя і першабытныя супольнасьці («Каранты», 1995), нібы шукаючы першакрыніцы чалавечства. Ён пераклаў на францускую мову міталёгію амэрыканскіх індзейцаў.

Герой раману Лё Клезіё скрупулёзна займаюцца аналізам уласных адчуваньняў. Яны зь цяжкасьцю прыстасоўваюцца да

Жан-Мары Гюстаў Лё Клезіё.

ІМПРЭЗЫ

Сустрэча з Вайцюшкевічам

17 кастрычніка ў Горадні адбудзецца творчая сустрэча са Зьмітром Вайцюшкевічам. На сустрэчы можна будзе таксама пазнаёміцца з музычнымі і кніжнымі навінкамі. Арганізатары абяцаюць таксама конкурсы, прызы і падарункі. **Пачатак а 18.30 па адрасе: Будзённага 48а-44, Горадня, (памяшканьне Таварыства Беларускай Школы).** Уваход вольны.

Славамір Адамовіч у Варшаве

17 кастрычніка (пятніца) у Варшаве — сустрэча з паэтам Славамірам Адамовічам. **Яна пройдзе па адрасе: Aula D, Collegium Civitas, Plac Defilad 1 (12 паверх).** Уваход у Палац культуры і навукі (PKiN) з боку вул.Маршалкоўскай. Пачатак у 18.30.

КАНЦЭРТЫ

Разьбітае сэрца пацана

26 кастрычніка ў клубе «Гудвін» пройдзе прэзэнтацыя альбому «Розавы закат» гурту «Разьбітае сэрца пацана». Квіткі 15 000—20 000. Даведкі па т.: (029) 649-08-88.

Паэты і музыкі дзецям

17 кастрычніка (пятніца) у Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы (пр. Газэты «Праўда», 20) адбудзецца творчая сустрэча з маладымі літаратарамі і бардамі, у якой возьмуць удзел паэты Аня Федарук і Рагнэд Малахоўскі, музыкі Наташа Пушкарова і

Паша Кузіч. Вядучая імпрэзы — Віка Трэнас. **Пачатак а 14.30**

Суботнік

І лістапада гурт «Дзеці-дзяцей» запрашае на канцэрт «Суботнік» у Цэнтральным доме афіцэраў. Музыкі выканаюць песьні з альбому «Конверты для снов» (2007) і «Отлично» (2008), а таксама новыя кампазыцыі, напісаныя за апошнія паўгоду. **Пачатак а 19-й.** Квіткі: 12 000 — 35 000. Т.: (029) 760-79-92, (029) 692-70-99, (017) 280-15-10

ВЫСТАВЫ

Выстава Вячкі Целеша

У Рызе адбываецца юбілейная выстава жывапісу беларуса Вячкі Целеша. Пабачыць можна да 31 кастрычніка па адрасе: **Slokas, 37.** (Асацыяцыя нацыянальных культурніцкіх суполак). Праезд трамваямі №4 і 5.

Мы прыйшлі з вуліцы

У «Падземцы» (пр.Незалежнасьці, 43) да 19 кастрычніка працуе выстава «From The Street — Мы прыйшлі з вуліцы». Усё, што вы ўбачыце на гэтай выставе, зроблена маладымі людзьмі, якія займаюцца street art'ам. **18—19 кастрычніка плануецца майстар-клясы для ўсіх ахвотных,** падчас якіх гледачам распавядуць і, магчыма, пакажуць, як гэта робіцца.

Праваслаўныя абразы Расеі, Украіны, Беларусі

У Мастацкім музэі да 9 лістапада працуе выстава «Праваслаўныя абразы Расеі, Украіны, Беларусі», прымеркаваная да 1020 хрышчэння Русі. На ёй прадстаўлена 89 твораў XIV—XIX стагодзьдзяў

з калекцыяў Трацякоўскай галерэі, Кіева-Пячорскага гісторыка-культурнага запаведніка, мастацкага музэю Беларусі.

Кола

У Нацыянальнай школе прыгажосці (Мельнікэйтэ, 4) да 21 кастрычніка працуе арт-праект «Кола», у якім мастаки, фатографы, дызайнеры, мадэльеры прапануюць сваё бачаньне кола.

Залаты лёд Страдывары

24 кастрычніка ў Палацы спорту (пр.Пераможцаў, 4) адбудзецца лядовае шоу «Залаты лёд Страдывары» з удзелам Яўгенія Плюшчанкі, Сур'і Баналі, Наомі Лянг, Пятра Чарнышоў, Алены Грушынай і Руслана Ганчарова, Андрэя Лутая, Джэймсана Гратса, Лярана Табэль і іншых. У другім аддзяленьні на лёд выйдуча акрабаты і жанглёры, упершыню ў Беларусі гледачы ўбачаць нумар Вадзіма Савенкова LASERMAN. **Пачатак а 19-й.** Квіткі: 65 000 — 210 000

Прэзэнтацыя новага «Паміж»

Прэзэнтацыя філязофска-літаратурнага часопісу «Паміж» адбудзецца 22 кастрычніка ў

«Падземцы» (пр.Незалежнасьці, 43). Пачатак а 18-й **Па мясьцінах Адама Міцкевіча**

У Музэі гісторыі беларускай літаратуры (Багдановіча, 15) да 18 кастрычніка працуе фотавыстава «Па

мясьцінах Адама Міцкевіча».

Вясельле: традыцыя і сучаснасьць»

У мастацкай галерэі «Менскі абласны цэнтар народнай творчасці» (Гікалы, 4) да 16 лістапада працуе выстава «Вясельле: традыцыя і сучаснасьць».

КІНО НА ВЫХОДНЫЯ

На кручку

На кручку (Eagle Eye) ЗША, 2008, каляровы, 128 хв.

Рэжысёр: **Ды Джэй Каруза**

Ролі выконваюць: **Шайя Лабаф, Мішэль Монаган, Рэзартыё Доўсан, Майкл Чыкліс, Энтані Мэкі, Білі Боб Торнтан**

Жанр: **Трымценьнік**
Адзнака: **6 (з 10)**

Па сьмерці брата-блізенька абібок Джэры стаяць ахвярай змовы. У ягоную кватэру завозыць зброю, а голас таямнічай жанчыны па тэлефоне аддае загады. Джэры спрабуе ўхіліцца ад удзелу ў тэрарыстычным акце...

Трымценьнік «На кручку», спрадусаваны Стывэнам Сьпілбэргам, — дынамічны й беспэрапінны каскад атракцыянаў, граматынае палітычнае пасланьне — і проста кіно,

якое глядзець ня сумна.

У 1960-я гады бунтоўны кампутар са стужкі «2001: Касьмічная Адысься» Стэнлі Кубрыка — шакаваў гледачоў. Але сёньня штучны мозг-тэрарыст, што аддае загады ласкавым жаночым голасам ня выглядае фантастыкай. Мабільныя тэлефоны, машыны, крэдытныя карткі здольныя сачыць за кожным. І хто ведае, ці не пачне кампутарны цэнтар уласную гульню?

Машына, якая абвешчае сябе народам Злучаных Штатаў — выдатнае папярэджаньне й намёк на паноўныя клясы, якія мараць трымаць людзей пад кантролем.

Выбухаюць самалёты, падаюць цяжкавікі, паляюць на нягодныя будаўнічыя краны. Карціна ўдала выкарыстоўвае штампы трымцённага кіно, пазычае «канцэртныя нумары» Хічкока, радуе адмысловымі эфэктамі, што кожны раз — да месца. Але галоўнае ў стужцы — ціхі слабы чалавек, здольны пераплаюць любую машыну.

Андрэй Расінскі

Юлія Дарашкевіч

У Менскім габрэйскім грамадскім доме прайшоў Фэстываль габрэйскіх восеньскіх сьвятаў.

ЖАРТЫ

Гутарашь двос.
— Як бы так зрабіць, каб беларускі я грошы былі падобныя да амэрыканскіх...
— І як ты сабе гэта ўяўляеш?
— Ну-у-у... хоць бы каб прэзыдэнты розныя былі.

— Калі пачалася другая сусьветная вайна?
— 1 верасьня 1939 году.
— А Вялікая Айчынная вайна?
— 22 чэрвеня 1941 году.
— Дык а што рабілі немцы увесь гэты час?
— Стаялі на берасьцейскай мытні.

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

КУРСЫ «ДЫ-ДЖЭЯЎ АДРАДЖЭННЯ»

21 кастрычніка а 18.00 ва Ўправе БНФ кожны жадаючы зможа прыняць удзел у стартывым тэставаньні на лідэрскіх курсах «Ды-джэяў Адраджэньня», якія праводзіць **Павал Севярынец**. Праграма курсаў уключае тэст на 100 пытаньняў, дзьвюхгадзінныя тэарэтычныя сэмінары й тры выпрабаваньні.

НАРОДНАЯ ВЫШЫЎКА

Запрашаем на курсы беларускай народнай вышыўкі. Заняткі з 1 кастрычніка ў памяшканьні БНТУ (ранішняя і вячэрняя групы). Т.:

(029) 171-13-90 (Галіна)

ШЛЯХЕЦТВА

Дапаможам праверыць наяўнасьць шляхецкіх каранёў Вашага роду. Дастаткова пазначыць прозьвішчы сваякоў (інфармацыя бясплятная). а/с 195, 220030 (ад Вас канвэрт з адваротным адрасам). alesknigi@mail.ru

КНІГІ

Шукаю кнігі: «Валадар Кольцаў», фантастыка на беларускай

мове, Купала, збор твораў у 9 т. (1-6); Корзун Э.С. «Гольшаны», выд-ва Беларусь, 2005, Беларуская энцыклапедыя ў 18 тамах (1-9); Энцыклапедыя гісторыі Беларусі ў 6 тамах (3, 4); Гістарычны слоўнік беларускай мовы, т. 25, Мн, Беларуская навука, 2005. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Менская вобласць: нарматыўны даведнік, Мн, Тэхналегія, 2003; Ангельска-беларускі, беларуска-ангельскі слоўнікі, Мн, Тэхналегія, 1993; Рапа-новіч «Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці», 1981, 1986 (патрэбныя абодва гады выданьня); Беларуская лінгвістыка, вып. 46, 1996; Супрун А.Е. «Полабскі язык», 1987.

Т.: (029) 753-91-96

Прапануем кнігі: Журнал для аднак і раскладу заняткаў на беларускай мове; «Запісы» (Нью-Ёрк — Менск); «Архэ»: Беларусь пад акупацыяй; «Архэ», 4, 2004 (падорым, ад Вас толькі аплата перасылкі); камплект «Лідзкі Летпісец»; кнігі з сэрыі «Кнігарня «НН», выдаеццаў «Галіяфы», «Логвінаў»; слоўнікі рус., бел., англ., ням. мовы; чатыры апошнія нумары «АРТызан», інш. Дашлем сьпіс прапаноў. А/с 195, 220030 (ад Вас канвэрт з адваротным адрасам). Т.: (029) 753-91-96, alesknigi@mail.ru

Ня ўсё ў жыцьці апошні раз

Каб штотыдзень атрымліваць газэту, дасьляйдзе адрасы і грошы за газэту. Кошт на месяц — 12 тыс. рублёў.

1) Просім усіх ахвотных чытаць газэту паведамляць у **Рэдакцыю свае адрасы і тэлефоны**. Гэта можна зрабіць праз: тэлефоны: (017) 284-73-29, (029) 260-78-32, (029) 618-54-84, e-mail: dastauka@nn.by, паштовы адрас: 220050, г.Менск, а/с 537.

2) Просім у блянку банкаўскага паведамленьня ці паштовага пераказу дакладна і разборліва пазначыць адрас, у тым ліку паштовы індэкс і код пад'езду.

Дзякуй

Сьцяпану Г., Ж.К., Лявону Л. з Менскага раёну.
Сяргею Ц. з Докшыцкага раёну.
Валянціне М. з Наваградзкага раёну.
Дз.В. з Мядзельскага раёну.
Юр'ю К. з Мазырскага раёну.
Івану З. з Пружанскага раёну.
С.К. з Лідзкага раёну.
Арсеню Д. з Берасьцейскага раёну.
Валеру П., Аляксандру Р., Аляксандру К., Віктару Г., Сяргею С. з Баранавіцкага раёну.
Валеру Д. з Гомелю.

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ

ПВУП "Суродзічы", УНП 190 786 828
МГД ААТ "Белінвестбанк", вул. Калектарная, 11, Менск, код 764

Рахунак а-рымальніка	3012 206 280 014	Асабовы рахунак	
----------------------	------------------	-----------------	--

(прозьвішча, імя, імя па бацьку, адрас)

Від аплаты	Дата	Сума
За газэту "Наша Ніва"		

Касір _____ Агулам _____

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ

ПВУП "Суродзічы", УНП 190 786 828
МГД ААТ "Белінвестбанк", вул. Калектарная, 11, Менск, код 764

Рахунак а-рымальніка	3012 206 280 014	Асабовы рахунак	
----------------------	------------------	-----------------	--

(прозьвішча, імя, імя па бацьку, адрас)

Від аплаты	Дата	Сума
За газэту "Наша Ніва"		

Касір _____ М.П. _____ Агулам _____

«НН» СТО ГАДОЎ З ВАМІ

Наша Рукойнская воласьць Віленскага павету ляжыць пад самай Вільняй. Астатнімі часамі пачаліся тут разбоі. Нядаўна Ю.Гайдукевіч вараचाўся з Вільні да сваёй вёскі Улан. Напалі на яго двое людзей, зьбілі яго і, зацягнуўшы ў роў, прыціснулі камянямі. Нейкія людзі знайшлі яго ледзь жывога; цяпер ён у бальніцы. Ён кажа, што гэта зрабілі яго сын і швагер. Яны, быццам, білі і прыгаворвалі: «Нашто ты другі раз жаніўся».

«Наша Ніва», № 22 ад 23 кастрычніка 2008

Наша Ніва
незалежная газэта

заснавана ў 1906, адноўлена ў 1991

галоўныя рэдактары «Нашай Нівы»:
З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914), Янка Купала (1914—1915), А.Луцкевіч, У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).

сакратарка рэдакцыі **Наста Бакшанская**
шэф-рэдактар **Андрэй Дынько**
галоўны рэдактар **Андрэй Скурко**
мастацкі рэдактар **Сяргей Харэўскі**
заснавальнік **Мясцовы фонд выданьня газэты «Наша Ніва»**

выдавец **Прыватнае прадпрыемства «Суродзічы»**

АДРАС ДЛЯ ДОПІСАЎ:
220050, Менск, а/с 537
Tel/fax: (017) 284-73-29, 8-029-613-32-32, 8-029-707-73-29.
E-mail: nn@nn.by
On-line: www.nn.by

© НАША НИВА. Сьпасылка на «Нашу Ніву» абавязковая. 12 палос фарматам А2, 6 друк. арк. Друкарня РУП «Выдавецтва «Беларускі Дом друку». Менск, пр. Ф.Скарыны, 79. Рэдакцыя не нясе адказнасьці за зьмест рэкламных абвестак. Кошт свабодны. Пасьведчачанне аб рэгістрацыі прыдзьммага выданьня №581 ад 14 сакавіка 2007 г., выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Юрыдычны адрас: 220101, г. Менск, пр. Ракасоўскага, 102-71. Р/р 3012206280014 у МГД ААТ «Белінвестбанк», Менск, код 764.

Наклад 2239. Газэта выдаецца 48 разоў на год.
Нумар падпісаны ў друк 23.00 15.10.2008.
Замова № 5706. Рэдакцыйны адрас: Ракасоўскага, 102-71.